

Міністерство освіти та науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет філології
Кафедра журналістики

**КУЛЬТУРА МОВИ
ТА
ТИПОЛОГІЯ ПОМИЛОК У ЗМІ**

ХРЕСТОМАТІЯ

для студентів IV курсу спеціальності «Журналістика»

Івано-Франківськ – 2022

Культура мови та типологія помилок у ЗМІ : хрестоматія до дисципліни / укл.: Р. Л. Савчук. Івано-Франківськ : ПНУ, 2022. 56 с.

У хрестоматії подано матеріали для підготовки практичних занять, самостійної та індивідуальної роботи з навчальної дисципліни «Культура мови та типологія помилок у ЗМІ».

Для студентів IV курсу спеціальності «Журналістика».

ЗМІСТ

До проблеми розрізнення «норми» і «помилки» у текстах періодичних видань.....	4
Сім золотих правил «типології помилок».....	8
Теорія мовленнєвих актів (МА). Мовленнєвий акт і його структура.....	16
Класифікація МА.....	20
Перформативні МА.....	23
Непрямі МА.	24
Складні МА.....	27
Мовна ситуація в Україні: білінгвізм чи диглосія?.....	29
Мовна гра як засіб комунікативного впливу на читача (на матеріалі ЗМІ).....	39
Мовні особливості української блогосфери.....	46

До проблеми розрізнення «норми» і «помилки» у текстах періодичних видань

Актуальність дослідження. Пріоритетним завданням кожного журналіста є створення якісного друкованого чи усного продукту. Саме тексти ЗМІ є найбільш доступними масовій аудиторії, вони здатні впливати, формувати світогляд, культурні уявлення й уподобання аудиторії.

Останнім часом усе більше уваги вітчизняні і зарубіжні дослідники приділяють проблемі культури мови мас-медіа (М. Пентилюк, О. Пономарів, В. Різун, Г. Шаповалова, М. Яцимірська та ін.). Спостереження за друкованими текстами періодики півдня України (Херсонщини та Миколаївщини) дозволяє говорити про значну кількість мовностилістичних недоліків у них.

Журналісти-практики повинні пам'ятати, що саме їх мова є прикладом і взірцем для переважної більшості читачів, особливо у невеликих містах, тому вони повинні дбати про власну культуру мовлення, дотримуватися норм української мови і цим бути прикладом для своєї аудиторії.

Мовна норма, за визначенням, запропонованим О. Пономаревим, – «це сукупність загальновизнаних мовних засобів, що вважаються правильними та зразковими на певному історичному етапі. Одним із показників досконалості кожної літературної мови є сталість норм. Нормативність мови виявляється на рівні орфоєпії, акцентуації, лексики, морфології, синтаксису, фразеології, стилістики» [2, с.19-20]. М. Пентилюк мовну норму тлумачить вужче, як «звук, сполучення звуків, морфема, значення слова чи фразеологізму, форма слова, словосполучення і речення, що сприймається як зразок» [3, с.15].

Мовна норма виявляється на різних її рівнях. О. Пономарів виділяє орфоєпічні, акцентуаційні, лексичні, морфологічні, синтаксичні, фразеологічні і стилістичні норми [2, с. 20].

Мовна норма реалізується через мовну систему, тобто мовні одиниці, що прийняті як зразкові або ті, яким віддається перевага у

певний час мовною спільнотою. Стилiстичнi норми пов'язанi з текстом i базуються на його функцiональностистилiстичнiй i жанровiй належностi.

Комунiкативнi норми передбачають вiдповiднiсть процесу комунiкацiї ситуацiї спiлкування, цiнностям, стандартам тiєї чи тiєї культури.

Вiдповiдно до вище названих норм класифiкують i типи помилок: мовнi помилки, в основу яких покладено порушення мовних норм, стилiстичнi помилки, пов'язанi з порушенням стилiстичних норм органiзацiї тексту, i комунiкативнi помилки, як недотримання (порушення) правил спiлкування.

Традицiйно при пiдготовцi матерiалу до друку одним iз важливих завдань видання є упорядкування тексту вiдповiдно до мовних норм сучасної української мови, усунення мовних помилок. Але останнiм часом ситуацiя змiнилася. Це пояснюється змiною умов функцiонування медiатексту i появою нової поетики, що передбачає iнший пiдхiд до оцiнки правильностi пiд час редагування, вiдповiдно до сучасних завдань процесу комунiкацiї. Кожен медiатекст повинен бути семантично, синтаксично i прагматично адекватним, тобто об'єктивно вiдтворювати дiйснiсть, мати правильну структурно-композицiйну органiзацiю, а також нести iнформативну цiннiсть для своєї аудиторiї

Сьогодні збереження грамотної мовної структури публiкацiї вiдходить (сподiваємося, тимчасово) на другий план, поступаючись мiсцем ознакам функцiональним, тому стає актуальною оцiнка медiатексту не лише з боку мовних норм, але й стилiстичних i комунiкативних. На нашу думку, саме орієнтацiя на оцiнку текстiв друкованих видань з позицiї стилiстичних i комунiкативних норм допоможе у налагодженнi балансу мiж естетичними, етичними i мовними нормами.

Пiд час пiдготовки тексту до публiкацiї майстернiсть редактора виявляється у вмiннi вiдрiзнити навмисне вiдхилення вiд норми вiд ненавмисного. До навмисного вiдхилення вiд норми автори вдаються з метою пiдвищення виразностi й

зображальності тексту. Ненавмисні відхилення, навпаки, знижують ефективність процесу комунікації. Зазвичай їх поділяють на обмовки (в усній формі мови), друкарські огріхи і помилки.

До обмовок призводить багато лінгвальних й екстралінгвальних чинників, а саме, це схожість мовних одиниць, певний психофізичний стан особистості, нашарування підсвідомого у сфері мовної об'єктивації, неусвідомлюваний суб'єктом вплив на його мову масового узусу.

До друкарських огріхів відносять пропуск або перестановку букв у середині слова, зайві знаки, пропуск цілого слова, тире замість дефіса або навпаки, дефіс у середині слова, відсутність абзацного відступу і його поява там, де текст друкується цілісно. Вони виникають унаслідок неуважності, або технічного викривлення набору [4, с. 294]. Наведемо декілька прикладів такого зразка: «Ті самі дії, вчинені особою, яку протягом року було підано (необхідно піддано – прим. автора) адміністративному стягненню за одне з правопорушень» [Ч 8 жовтня 2003 р., с. 3], «На сесії одноголосно затвердили кандидатури, висунуті на присвоєння звань «Почесний громадянин міста Складовськ (необхідно сесії, Скадовськ – прим. автора)» [Ч 1 жовтня 2004 р., с. 2], «– Ми сюди прийшли не для того, що (треба щоб – прим. автора) звільняти одних чиновників і обирати інших, – наголосив Сергій Рибалко» [НД 11 травня 2006 р., с. 3].

Від друкарських огріхів слід відрізнити помилки, пов'язані з незнанням правил граматики і пунктуації. Помилки такого зразка часто призводять до викривлення повідомлюваної інформації: «У фіналі ж за омріяне «золото» сперечалися ФК «Варварівка» і «Агросвіт» [РП 4 листопада 2006 р., с. 2]. У наведеному реченні лексема «сперечалися» вносить певну неясність: футболісти сперечалися за перемогу фізично чи словесно доводили свою перемогу, тому ми вважаємо краще замінити цю лексему на «змагалися» (одне зі значень – «намагатися перемогти когось у чомусь; боротися» [1, Т.1, с. 766]), яка більш притаманна до опису спортивних подій.

Неточність передачі «внутрішнього мовлення» у «зовнішнє», непродуманість повідомлення, низький рівень комунікативної компетенції журналіста, а також невмотивоване використання лексики обмеженого вживання пов'язане з ненавмисними помилками. Відхилень від норм у сучасному медіа-тексті, котрий зорієнтовано на подолання мовних стандартів, занадто багато. Кожне мовне відхилення має перевірятися. У ході такої перевірки слід з'ясувати навмисне воно – «запрограмоване», пов'язане з формуванням смислу, чи ненавмисне, тобто є демонстрацією журналістом своєї розкутості, яка є наслідком низької мовної культури, незнанням мовних норм.

Ненавмисні відхилення від системи стилістичних, комунікативних і мовних норм слід уважати дефектом, котрий необхідно виправити.

Яна Гаврилова

Список використаної літератури

1. Новий тлумачний словник української мови 42000 слів: У 4-х томах / [уклад. В. Яременко, О. Сліпушко]. – К. : вид. Аконіт, 1998.
2. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови: підручник / О. Д. Пономарів. – [3-є вид., перероб. та допов.]. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. – 248 с.
3. Пентиліук М. І. Культура мови і стилїстика: пробний підручник для гімназій гуманітарного профілю / М. І. Пентиліук. – К. : Вежа, 1994. – 240 с.

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

НД – газета «Новий день»

РП – газета «Рідне Прибужжя»

Ч – газета «Чорноморець»

Сім золотих правил «типології помилок»

Одна з основних компетентостей редактора полягає в умінні бачити помилки. Для молодих редакторів має бути розроблена методика навчання такого бачення. Їм потрібно запропонувати систему мовних девіацій, типологію помилок із їхніми характеристиками, описом причин виникнення відхилень від норми, прийомів виправлення. У цій статті пропонуємо кілька золотих правил дисципліни «Типологія помилок».

Правило перше: у роботі з лексикою слів редагованого вами тексту мають бути контекстуально точні. Точне значення слова можна визначити тільки в контексті – тут мало навіть словників.

Інакше кажучи, це вимога комунікативної точності. Порухення її призводить до цілого шлейфу типів помилок, включно з нерозрізненням омонімів і багатозначних слів, паронімів, навіть антонімів, сплутування слів одного семантичного (предметного) поля; неточного послуговування стилістичними засобами тощо.

Український письменник, перекладач, стиліст Олексій Кундзіч знайшов найвиразнішу метафору щодо цієї вимоги до редакторської праці: «дієзи в ключі». Неврахування в музичному творі цього та інших знаків альтерації (підвищення або зниження звуку на півтону), як відомо, убиває музичний твір, призводить до какофонії. Так і в літературній творчості. «Наша сучасна літературна мова, – писав він, – рясніє словами, що звучать півтоном інакше, ніж треба. Всього тільки півтоном інакше, але цього досить, щоб мова стала суконною, щоб звелася нанівець уся краса твору, щоб твір перестав бути художнім. І це ясно: прекрасне слово – слово точне» [6, 6].

На основі метафор цей автор утворив важливі для нас терміни: «коефіцієнт точності в передачі думки»; «якість вживання лексичних одиниць». До «контекстуального розуміння слова» закликав нас і О. Потебня: слово дістає своє значення тільки в контексті речення; слово набуває значення тільки в контексті комунікативної ситуації.

Тож, редагуючи, дбаймо про контекстуальну точність слів.

Правило друге: забезпечуймо живомовність редагованого твору. Тут насамперед ідеться про цінність української фразеології, яку Микола Лукаш називав підмурівком, на якому височіє велична споруда нашої мови. Фразеологізми і синтаксичні конструкції нашої мови – це матриці українського способу думання, української філософії. І йдеться тут не так про епізодичне послугування українськими прислів'ями і приказками, літературними афоризмами тощо (хоча про це слід повсякчас дбати), як про загальну, сказати б, тотальну манеру живого мовлення.

Важливою тут є традиційна, загальновживана (розмовна, природна) манера висловлюватися. Наприклад, звичайна бабуса не скаже вам: «часто повертав голову назад», а – «часто озирався». Тут діють притаманні українській мові закони лексичної комбінаторики, семантичної сполучуваності лексем, повноти і ненадлишковості висловлювання.

Святослав Караванський звертає увагу на так звані «малі фразеологічні форми» (див. також правило п'яте. – Прим. авт.).

Регулювання фразеологічного складника в текстах, забезпечення «фразеологічної дисципліни» – ось чим має опікуватися редактор.

Правило третє: борімося з суржи́ком. Послідовно і системно розмежовуймо в нашому мовленні українську і російську мови.

Редакторів, журналістів, філологів слід вийти з університету з виразним розумінням того, що суржик в історії нашої мови – політичне явище. Це один із ключових складників лінгвоциду – особливого вбивства мови через втручання в її внутрішні закони: через руйнування і вичищення її лексичних ресурсів, спотворення граматичних, фразеологічних, синтаксичних структур, через вщеплення в її тіло злоякісних клітин, які починають нищити всі системи мовного організму. Як пише проф. Лариса Масенко, «суржик утворюється внаслідок заповнення зруйнованих ланок структури української мови елементами поверхово засвоєної російської...» [7, 28]. Вона підкреслює таку властивість суржику: його носії «підсвідомо відкидають зі своєї базової мови ті українські слова, які відрізняються від російських» [7, 30]. І залишається від самотньої

української мови лише російська подoba. А якщо це лише подoba, то, справді, навіщо їй існувати окремо?

С. Караванський з цього приводу сказав: «Таке собі ЗМійне койне, де править бал лексика, здерта з мови “старшого брата”. На сьогодні це койне є ворогом № 1 української мови, бо воно її карикатизує» [2].

У 30-ті і подальші роки минулого століття в Україні було запущено спеціальну технологію конструювання суржику. Вона доволі докладно й документально описана, наприклад, у збірниках за редакцією В. Кубайчука [3] і Л. Масенко [7]. Як нам тепер з нею боротися, викладено в книзі «Система – проти автоматизму суржику» [5]. В останній автор радить молодим редакторам при творенні текстів і в редагуванні «бути відмобілізованими на пошук питомих українських засобів як у лексиці, так і у фразеології та синтаксисі», пропонуючи для цього цілу систему засобів.

Правило четверте: дбаймо про ясність тексту. Як казав іще Арістотель, ясність – це єдина цінність мовлення. Якщо сказати стисло, то редагування – це наука про вміння зрозуміло викласти текст. Фахівці всього світу переймаються проблемами ясності. Особливо відомою є Гамбурзька концепція зрозумілості [1]. Розроблені правила забезпечення ясності і зрозумілості, вироблені рекомендації для інформаційних агентств та ЗМІ, для журналістів і редакторів. І правила сформульовані дуже прості:

- вживайте зрозумілі слова у їх точному, «словниковому» значенні;
- уникайте двозначності, віддавайте перевагу коротким словам над довгими;
- не зловживайте іншомовними запозиченнями і «крутою» науковою термінологією, яка окуповує публіцистичний простір;
- використовуйте дієслова на місці віддієслівних іменників;
- доцільно вживайте абстрактну лексику, віддаючи перевагу конкретній.

У Європі та Америці популярними також є пошуки кількісних показників. Батьком кількісних показників зрозумілості вважають

Рудольфа Флеша. Радять тримати орієнтир на 12-14 слів в одному реченні (відступи від цієї норми можливі, але як компенсація – урівноважуйте «перебір» зовсім короткими перехідними, зокрема запитальними і окличними, реченнями).

Про авторів і редакторів кажуть: що мудріша людина, то більше старань вона прикладає, щоб текст її був легкий і прозорий для розуміння. Геніальні думки, зазначав Дм. Арсенич, складаються з надзвичайно простих слів.

На наш погляд, важливими засобами досягнення ясності є правильне логічне наголошення в тексті, уникнення неясних омонімів, хибного смислового зв'язку слів та помилкового смислового роз'єднання слів.

Правило п'яте: повсякчас пам'ятаймо про національний характер українського синтаксису. Не одне покоління фахівців, підготовлених за радянськими програмами вищої школи, пішли в життя (в народ) з розумінням синтаксису як єдиної системи для російської і української мов. Це був лише один із складників міфу про «єдиний народ» і «єдину мову», на якому будувалася й політика лінгвоциду. Але ж недарма М. Т. Рильський писав: «Мова Шевченка і Лесі Українки має свій запах, колорит, і секрет того запаху й колориту полягає передовсім у синтаксисі, у своєрідному комбінуванні, розкладі, керуванні, погодженні слів» [8, 22]. Сучасні ж письменникові мовні практики навіювали сумні думки: «Синтакса – душа мови. Про це ніби зовсім забули. Мислять здебільшого в російських синтаксичних схемах...» [8, 8]; «Жахлива убогість синтаксичних конструкцій...» [8, 78].

Саме тому важливо концентрувати увагу студентів на системних відмінностях між двома мовами. А вони полягають ось у чому:

- в різному узгодженні лексичних елементів тексту;
- у відмінному керуванні дієслів, віддієслівних іменників та інших лексем (прийменниковому й безприйменниковому);
- у різких відмінностях творення різного роду фразеологізмів: а) сталих прийменникових словосполук; б) цілих асоціацій сполук з ключовими словами (вступать, делать, заключать,

находить, користуватися, попадати, приймають, придбувають, приходять і под.); зазвичай тут калькують, залишаючи осторонь свою багатющу фразеологічну і синтаксичну систему;

- у «дієслівності» нашої мови на відміну від російської «іменниковості»;

- в униканні пасивних конструкцій як манері українського мовлення;

- в існуванні цілої великої системи процесових понять, яка є ознакою словотвірного багатства української мови і якої немає в російській;

- і нарешті, на своїх оригінальних, справді живомовних, виразно відмінних від російських моделях синтаксично-фразеологічних поєднань елементів тексту (ведь я тебе говорил – я ж тобі казав; гуляли до самого утра – аж до ранку; мы в свою очередь тоже побежали – ми й собі побігли; несмотря на то, что... – дарма що, всупереч чому, попри що, хоч би там що і под.; это немыслимсо себе представиить – годі собі уявити... Їх, цих елементів, дуже багато; ось іще кілька: і (приходь – і то зі своєю дівчиною; і поет так не скаже), знай; а що..., то...; скоро..., то; хай там як, хай там що буде, чим як чим; а що як = ануж; хіба можна = де ж; скажімо = там; нема сумніву = так і знай). У цих самобутніх формах – живі риси національного обличчя нашої мови. Їх системно винищували якраз руками редакторів – «наближали до російської», русифікували. Тому вони поступово відійшли в розряд призабутих.

Місія нинішнього редактора – повернути в ужиток усе втрачене за 350 років російського імперського панування в нашій мові і культурі.

Правило шосте: редагуймо живою сьогоденною мовою. За роки незалежності в українській мові сталися колосальні зрушення. Власне, ми вже маємо справу з іншою мовою, ніж та, якою користувалися 30-40 років тому. Які ці зміни?

Перша – потужна неологізація. Центр мовотворчості в роки незалежності України перемістився насамперед у журналістику. Журналісти вигадливі на слова. Вони й виявилися передовим

загоном, розвідниками у процесах мовотворення: Євромайдан, Революція гідності, Небесна сотня, диванні партії, гонгадзегейт, зомбоефір і зомбоящик, інтернетрі, кнопкодави, криміналізація держапарату, коаліціада, українофоби і україножери, тітушки... Йдеться вже про тисячі таких новотворів. Їх вбирають у «товсті» спеціалізовані словники. І це все – продукт словотворчості насамперед журналістів. Особливу роль тут узяли на себе газети «День», «Дзеркало тижня», «Україна молода», журнал «Український тиждень» та інші.

Але справжню тривкість дістають неологізми письменників. Їхня мовотворчість – найпродуктивніше джерело збагачення мови. Показовим тут може бути приклад Ліни Костенко: «в цій нації є “антинація”», «антиукраїнська Україна», «Синій птах з перебитими крилами» (про Україну), «мертвіє тіло нації», «тепер ми – здобич інформації», «на екранах – суцільний московський розгуляй», «гопакедія» (супровід для «вождів» при покладанні квітів до пам’ятників), «дони і подонки», «диктат приматів». Це як запали до гранат; вони викликають вибухи міркувань про нинішню ситуацію в державо- і націотворенні, кличуть до громадянської дії.

Дуже продуктивні в мовотворенні Дмитро Павличко, Оксана Забужко, Марія Матіос, Василь Шкляр, публіцисти Лариса Івшина, Сергій Рахманін та інші.

Друга трансформація мови – переміщення в лексиці (і фразеології) від периферії до ядра і навпаки. Чим вони викликані? Тим що а) нові реалії потребують і нових мовних засобів; б) потрібне поновлення втрат, яких зазнала українська мова за радянських часів; в) в хід дуже інтенсивно пішли нові засоби слово- і фразеотворення.

Третя трансформація – гіпертрофія запозичень, яка часом вражає своєю безглуздістю, несусвітним надміром.

Кожна з цих тенденцій має як позитивний, так і негативний для мови ефект. Роль редактора – в підтримці позитивних тенденцій; виробленні у суспільства високих вимог до мови.

Навряд чи варто в нинішніх умовах ганятися за міражами «витонченого», «класичного» літературного стандарту. Але це не

означає й зниження вимогливості до мови ЗМІ. Редактор має розмежувати корисні надбання молодіжної, «інтелігентської» мови і ті, які резонують із суржилом; бачити негативну роль жаргонізації, непомірного захоплення варваризмами; боротися з тими негативними тенденціями, які переросли в «шкідливу моду».

Тут потрібне насамперед редакторське чуття мови (в ширшому смислі – культура мови). Як пише Святослав Караванський, «редактор редакторів – Мовний Смак» [2, 55]. А ще прислухаймося до М. Т. Рильського: «Хорошому редакторові допоможе обов'язкове скрізь і завжди почуття міри» [8, 39].

І майже приватна порада: редактор не може не читати сучасної літератури – наукової, публіцистичної, художньої. Це його школа сучасної української мови. Треба читати. І не Леся Подерв'янського, а Ліну Костенко, Миколу Вінграновського, Валерія Шевчука, Івана Драча, Оксану Забужко, Василя Шкляра...

Правило сьоме: оволодіваймо майстерністю логічного регулювання тексту. Для цього треба:

1) зрозуміти сигнальну природу сполучників, які виражають логічні зв'язки між елементами тексту (іншими словами – виконують своє функціональне призначення логічних елементів). Тут дві групи сполучників – сурядні (єднальні; протиставні, зіставні; розділові, градаційні, приєднувальні) і підрядні (причинові, наслідкові, часові, умовні, допустові, обставини місця, порівняльні, мети /з'ясувальні/, об'єктні /теж з'ясувальні/, пояснювальні /уточнювальні/, відношення заміни однієї дії іншою, відношення ступеня оцінки. Роль редактора полягає в перевірці відповідності функцій усіх груп сполучників, які трапляються в тексті: чи справді той чи той сполучник відповідає своїй функції в логіці викладу? Треба мати на увазі, що роль «логічних місточків» виконують також і прийменники, прислівники та інші зв'язкові слова, а також будь-які вставні слова, які позначають різноманітні логічні відношення (просторові, часові, причинові, обставинні тощо);

2) пам'ятати, що характер логічних відношень виражають і розділові знаки: наприклад, кома як заміник сполучників поєднання

і приєднання; двокрапка як варіант сполучників перед переліком («а саме» і под.), тире – на місці причиново-наслідкових сполучників («тому» та ін). Роль редактора й тут полягає в тому, щоб виявити неточності у виборі засобів логічного зв'язку;

- 3) забезпечувати послідовність викладу;
- 4) виявляти суперечності в тексті (включно з ó бразними);
- 5) виявляти і відновлювати пропущені ланки в тексті;
- 6) перевіряти порушення логіки часу;
- 7) оволодіти аналітичною технікою операції згортання суджень до найпростіших.

Окремі методики в курсі «Типологія помилок» [4] стосуються дотримання основних чотирьох законів логіки: закону тотожності, закону несуперечності, закону виключення третього і закону достатньої підстави. Розроблено типологію помилок до кожного і сформульовано прийоми редакторської техніки і майстерності.

Сім правил – цифра умовна. Перелік можна й продовжити. Але в наведеній «сімці», можна сказати, основна суть дисципліни.

П. П. Куляс

ЛІТЕРАТУРА

1. Вайшенберг З. Новинна журналістика : навч. пос. : стандарти якості журн. практики. – К. : Академія укр. преси. Центр вільної преси, 2004. – 287 с.
2. Караванський С. До зір крізь терня, або Хочу бути редактором. – Львів : БаК, 2008. – 120 с.
3. Кубайчук В. Хроніка мовних подій в Україні. Зовнішня історія української мови. – К. : К.І.С., 2004. – 176 с.
4. Куляс П. П. Типологія помилок : підручник-монографія. – К. : Вид. НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. – 464 с.
5. Куляс П. П. Система – проти автоматизму суржику : Редакторський погляд : навч. пос. Вид. друге, розширене. – К., 2013. – 294 с.
6. Кундзіч О. Л. Творчі проблеми перекладу. – К. : Дніпро, 1973. – 264 с.
7. Масенко Л. Т. Суржик у системі розмовних форм побутування української мови // Дивослово. – 2007. – № 12. – С. 26–31.
8. Рильський М. Т. Ясна зброя. – К. : Рад. письм., 1971. – 288 с.
9. Таранов П. С. Карманная риторика. – Севастополь : Библекс, 2005. 384 с.
10. Українська мова у XX сторіччі: історія лінгвоциду : док. і мат-ли / Упор. і гол. ред. Л. Масенко. – К. : ВД КМА, 2005. – 399 с.

Теорія мовленнєвих актів (МА). Мовленнєвий акт і його структура

Теорія мовленнєвих актів сформувалася в межах лінгвістичної філософії (Дж. Остін, П. Стросон, Дж. Серль). Творець ТМА – Дж. Остін. Основні ідеї ТМА були викладені в лекціях “How to do things with words”, прочитаних їм в Гарвардському університеті в 1955 р. Через 7 років тексти лекцій були опубліковані.

В основу ТМА Дж. Остіна було покладено поняття мовленнєвого акту (МА). МА – мінімальна одиниця мовного спілкування. МА – створення конкретної пропозиції, наділеної пропозиціональним змістом, забезпечена комунікативною метою, яка передається від адресанта до адресата. МА породжується за допомогою коду і передається по каналу зв'язку в умовах реальної мовленнєвої комунікації. Таке трактування МА близьке до трактування висловлення. МА має три складові частини – локутивний акт, іллокутивний акт, перлокутивний акт. Відповідно до визначення Дж. Остіна, «локуція є актом мовлення», «іллокуція є актом, що полягає в мовленні», «перлокуція є актом, який здійснюють за допомогою мовлення» [Серль, с. 122].

Локутивний акт – є формою вираження змісту висловлення. Локутивний акт розглядається як етап вимовляння певних звуків і слів, які представляють конкретну конструкцію, та яким притаманний зміст і референція. В реальній ситуації спілкування реалізація висловлення нерозривно пов'язана з наданням йому певної іллокутивної сили.

Іллокутивний акт (іллокуція) – компонент мовленнєвого акту, який являє собою власне мовленнєву дію, залучену в систему мовленнєвої діяльності, усвідомлену, цілеспрямовану, творчу, конвенціональну, таку, що передбачає активацію пропозиції. Зміст іллокутивного акту відбивається в **іллокутивній силі / функції**. Іллокутивна сила включає такі компоненти: **іллокутивна мета** (те, заради чого здійснюється МА), **засоби її досягнення, умови досягнення, інтенсифікатори**. Для визначення іллокутивної сили

достатньо знати, якої ілокутивної мети має намір досягти адресант, якими способами та з якою інтенсивністю відбуваються пропозиційні акти, які при них пропозиції, як реалізуються психологічні стани та з якою інтенсивністю.

Перлокутивний акт – результат мовленнєвого впливу адресанта на думки, почуття і дії адресата. Поняття перлокутивного акту (перлокуції) вважається найпроблемнішим серед мовленнєвоактових понять, «ахілесовою п'ятою мовленнєвих актів». У фаховій літературі можна виділити три основні групи стосовно розуміння перлокуції. Перша виключає перлокуцію з поля зору досліджень, оскільки її неконвенціональний характер суперечить регулятивному принципу опису мови й тому вона нібито взагалі не може бути системно описана (Борисова І.Н., Liedtke F.).

Інші дослідники трактують перлокуцію як реактивний мовленнєвий акт адресата (Шевченко І.С., Wagner K.R., Weigand E.).

Прихильники третьої точки зору розмежовують поняття «перлокутивний акт» і «перлокутивний ефект»: перше розуміється ними як спроба впливу або «перлокутивна спроба», друге – як «інтендована реакція слухача» (Holly W.), результат впливу. (**Інтендованість** розуміємо як наявність у комунікативній інтенції адресанта перлокутивної мети донести імпліцитний смисл до адресата (Безугла Л.Р.)).

З цього приводу варто зазначити, що Дж. Остін та Дж. Серль трактують мовленнєвий акт у цілому з позиції спостерігача, причому тоді, коли його вже здійснено. Така позиція видається найбільш релевантною, оскільки вона дає змогу чітко оцінити ситуацію, розглядаючи не окремий МА, а певний дискурс, що в свою чергу дозволяє інтерпретувати всі компоненти МА.

З огляду на сказане вище, при аналізі МА у межах дискурсивної послідовності будемо спиратися на концепцію перлокуції Л. Р. Безуглої, яка визначає **перлокутивний акт** як інтендований вплив адресанта на думки, почуття і дії адресата або третьої особи через локутивний та іллокутивний акти (Безугла, с. 189).

Мовленнєвий акт (МА) як одиниця комунікативної діяльності характеризується в параметрах інтенціональності, конвенціональності, адресат / н / ості, пропозиціональності. Усі ці ознаки є добре вивченими та описаними у фаховій літературі. У найбільш вичерпному вигляді вони наводяться І. С. Шевченко, яка обґрунтувала та вивела модель МА з дев'ятьма конститутивними аспектами:

– 1) адресантний, 2) адресатний, 3) інтенціональний. Ця частина створює антропоцентричний блок мовленнєвого акту та містить мету комунікації.

– 4) контекстний, 5) ситуативний, 6) метакомунікативний аспекти. Цей блок відображає умови та способи реалізації мовленнєвого акту.

– 7) денотативний, 8) локутивний, 9) іллокутивний аспекти – центральний блок мовленнєвого акту, описує висловлення: його зміст, форму, впливову силу (Шевченко, с. 36 – 43).

1. Адресантний аспект відображає соціальні та ситуативні ролі, психологічні характеристики. Адресант визначає зміст висловлювання та його іллокутивну силу. Цей аспект формує стратегії і тактики комунікації.

2. Адресатний аспект має на увазі адресата в сукупності його соціальних та ситуативних ролей, знань про світ, мотивів. За своєю комунікативною сутністю в плані виконаних ними різних автокомунікативних функцій, розрізняють власне адресата, адресата-ретранслятора, квазіадресата, непрямого адресата, спів адресата (за Г.Г.Почепцовим).

3. Інтенціональний (мотиваційний) аспект. Інтенціональність, як основоположна структура свідомості, включає в себе комплекс ментальних станів, які спрямовані на об'єкти та положення справ у світі, і, відповідно позначаються як інтенціональні стани. Інтенція не співпадає ні з пропозицією, ні з ілокутивною силою. Мотив мовленнєвого акту може бути визначеним з комунікативної ситуації або експліцитно представленим в самому висловлюванні. Серед

інтенційних станів називають віру, намір, надію, ненависть, фрустрацію, бажання, жах (Серль Дж.).

Інтенціональну структуру речення як його обов'язкову властивість можна виразити формулою I_r , де r символізує пропозиційний зміст, а I – іллокутивну складову (Серль Дж.). Різний характер іллокуцій, які виражаються мовними засобами, обумовлює наявність різних типів іллокутивних актів та, відповідно, різних інтенціональних типів речень, що забезпечують певні соціальні потреби комунікантів.

4. Контекстний аспект. Комунікативні інтенції висловлювання, його іллокутивну силу та прагматичний ефект можливо оцінити лише в широкому контексті з урахуванням його взаємозв'язків з іншими реченнями. Хрестоматійним став приклад „Я повернусь через п'ять хвилин“, який у різних контекстах можна розцінювати як обіцянку, погрозу, повідомлення або попередження.

У лінгвістичній літературі розрізняють вербальний, ситуативний, фізичний, психологічний контекст (Кочерган). Вважається, що контекст конституюють: адресант, адресат, місце, час та „психологічні стани – намір, бажання, вірування“ адресанта і адресата (Серль Дж. с. 130, с. 242-243). Однак, контекст необхідно розуміти не як суму значень його компонентів, а як реальний смисл, який отримує висловлювання, співвідносячись з контекстом, в якому воно існує, тому основною функцією контексту є смислотвірність.

5. Ситуативний аспект. Мовленнєва ситуація визначається як референт висловлювання, як сукупність елементів, присутніх у свідомості адресанта та в об'єктивній дійсності в момент говоріння, які обумовлюють певною мірою відбір мовних елементів при формуванні висловлювання. Параметри ситуації впливають на визначення типу мовленнєвого акту та способи його вираження – прямі чи непрямі.

6. До метакомунікативного (фатичного) аспекту відносяться засоби встановлення контакту, які забезпечують початок, продовження та роз'єднання мовленнєвої інтеракції (Почепцов Г.Г.),

а також комунікативні принципи, максими ввічливості [Грайс]. Цей аспект може бути представленим експліцитно або імпліцитно.

7. Ядро змісту повідомлення становить **денотативний аспект**, тобто пропозиція. Кожен мовленнєвий акт, передаючи інформацію, має на меті змінити поведінку комунікантів. Залежно від заданих комунікативних засобів виділяють три види категорій інформації:

1) когнітивну інформацію – пропозиційний, фактичний зміст висловлювання;

2) індексальну – інформацію про психологічний та соціальний стан адресанта;

3) регулятивну – інформацію про ведення інтеракції, зміну ролей, зворотного зв'язку.

8. **Локутивний аспект** є формою вираження змісту висловлювання. Локутивний акт розглядається як етап вимовлення певних звуків і слів, які представляють конкретну конструкцію, та яким притаманний зміст і референція. В реальній ситуації спілкування реалізація висловлювання нерозривно пов'язана з наданням йому певної іллокутивної сили.

9. **Іллокутивний аспект**. Іллокутивна сила це те, що маніфестує текст, тобто смисл, що вкладається адресантом у вимовлене ним висловлювання, який повинен сприйняти і усвідомити адресат.

Класифікація МА

Однією з найважливіших проблем лінгвістичної прагматики є класифікація мовленнєвих актів. В основі класифікації ілокутивних актів покладено комунікативний намір та іллокутивну силу висловлення.

Серль, один із класиків ТМА, створює свою класифікацію, ґрунтуючись на наступних параметрах, за якими можуть розрізнятися мовленнєві акти:

1) мета мовленнєвого акту;

2) спрямованість акту (твердження, наприклад, спрямовані від слів до світу, а обіцянки й вимоги - від світу до слів);

3) виражений психологічний стан мовця;

4) прагнення досягнути мети;

- 5) розходження в статусі мовця й слухача;
- 6) вираження інтересів мовця й адресата;
- 7) відношення до мовленнєвого контексту;
- 8) розходження в пропозиційному змісті, обумовлені розходженнями мовленнєвих завдань;
- 9) розходження між актами, що мають тільки мовленнєву реалізацію, й актами, що можуть бути здійснені як вербально, так і невербально;
- 10) розходження між мовленнєвими актами, успішність яких не залежить від соціальних інститутів;
- 11) розходження між мовленнєвими актами, у яких ілокутивне дієслово функціонує як перформатив, і актами, у яких воно не належить до категорії перформативів;
- 12) стиль здійснення мовленнєвого акту (порівн. заява й визнання).

На основі цих параметрів Дж. Серль виділяє чотири типи МА: **асертиви, квеситиви, директиви, комісиви.**

Асертивом є МА, у якому реалізується повідомлення щодо стану речей *p*. Іntenціональним змістом асертива є задоволення інформаційних потреб адресата (незалежно від наявності спеціального запиту з його боку), тобто спричинення змін у певному фрагменті епістемічного світу адресата. Перлокутивний ефект від реалізації такого роду мети може бути двох різновидів:

- а) привнесення нового знання в епістемічний світ адресата,
- б) модифікація вже наявного в його епістемічному світі знання, у результаті чого хибність *p* перетворюється в істинність або, навпаки, істинність *p* – у хибність (припустовість, гіпотетичність тощо). Асертиви реалізують напрямок пристосування до життєвого світу згідно з моделлю «світ $\longrightarrow$ слово» [285, с. 13]. Типова форма реалізації – розповідне речення.

Квеситив – це МА спонукального типу, який здійснює запит щодо деякої суттєво важливої інформації для заповнення епістемічної (інформаційної) лакуни мовця. Якщо асертив спонукає адресата лише до сприйняття інформації, то квеситив спонукає його до репліки-

відповіді, тобто до інформаційної реакції. Хоч у деяких випадках квеситиви й не орієнтовані на відповідь, саме остання є головною передумовою їх успішності, їх перлокутивним ефектом. Напрямок пристосування до життєвого світу – «слово —> світ», а типова формою реалізації – питальне речення.

Директив є найскладніше організованим МА, оскільки акумулює в собі різноаспектну інформацію. Перлокутивний чинник директива полягає у здійсненні впливу на планування діяльності адресата або у спричиненні невербальних дій. Директив є дією мисленнєво-практичного озадачування, за допомогою якої суб'єкт мовлення намагається реалізувати свою інтенцію через нормування поведінки об'єкта мовлення. Напрямок пристосування директиву здійснюється за схемою «слово —> світ», а форма їх реалізації – спонукальне речення та різні види імператива.

Комісив є МА, мета якого полягає у здійсненні обіцянки щось зробити в інтересах адресата. Комісиви не тільки зв'язують мовця, але й роблять його причетним до сфери адресата. Від виконання взятих зобов'язань залежать події цієї сфери. Напрямок пристосування життєвого світу – «слово —> світ», форма реалізації – розповідне або спонукальне речення.

Число класифікацій прагматичних типів висловлювань коливається в залежності від теоретичних позицій дослідників та ступеню деталізації класифікованих властивостей.

Експресиви – МА, що передають психологічний стан адресанта: вибачення, подяка, співчуття, докори, подив, обурення.

Український вчений академік Г.Г. Почепцов виділяє свої типи мовленнєвих актів залежно від іллокутивної сили:

- Констатив - твердження,
- Промісив - обіцянка,
- Менасив - погроза,
- Перформатив - констатація й здійснення дії одночасно,
- Директив - пряме спонукання адресата до дії,
- Квеситив - питання.

І.П. Сусов називає вісім типів мовленнєвих актів (констативи / асеретиви, комісиви, експресиви, декларативи, директиви, квеситиви, вокативи, оптативи).

Існують класифікації Дж. Остіна, Д. Вундерліха, В.В. Богданова, Б. Фрейзера, Дж. Оуера, Т.Баллмера, В.Бренненштуль, А.Вежбицької та ін.

Перформативні МА

Окремим класом висловлень, що містять експліцитні показники іллокутивної сили, є висловлення, які Дж. Остін назвав **перформативами**. Як правило, вимовляючи речення (напр.: *Я пишу*), адресант лише описує відповідну дію, повідомляє про неї, але не здійснює її. Тоді, як сказати: *Я прошу*, означає здійснити дію - прохання. Перформативами вважаються такі висловлення, як: *Клянуся говорити правду; Вітаю Вас зі святом! Прошу вибачення; Цим дорученням довіряю Іванову одержати мою зарплату* й ін.

Таким чином, Дж. Остін використовує термін "перформатив" для позначення мовленнєвих дій, відмінних від констатації фактів. Конкретизуючи цей термін, Дж. Серль позначає ним висловлення, що містять експліцитний показник іллокутивної сили. Для утворення таких висловлень слугують особливі перформативні дієслова. Їх досить багато в будь-якій мові (в англійській нараховується близько 300). Усі ці дієслова позначають ту чи іншу мовленнєву дію, однак не всяке дієслово зі значенням мовленнєвої дії - перформативне.

Як відзначає О.Г. Почепцов, іллокутивне дієслово повинне включати: (1) сему акту говоріння і (2) сему мовленнєвої дії, яка відбувається. Так, не є ілокутивними дієслова типу «*пролепетати, промурмотіти*» і т.п. Наприклад, висловлення: *Я натякаю тобі, щоб ти мені допоміг* навряд чи можна вважати натяком, і образити когось за допомогою висловлення *Я тебе ображаю* теж не можна: саме значення таких дієслів не допускає перформативного вживання, що перетворює мовленнєвий акт "ілокутивне самогубство" (З. Вендлер).

Перформативні висловлення є формально оповідальними реченнями, що містять перформативне дієслово у формі 1 особи теперішнього часу дійсного способу. На відміну від звичайних

оповідальних речень, що повідомляють про щось, вони самі і є мовленнєвим актом. Значення перформативних дієслів різноманітні:

- спеціальні повідомлення (*заявляю, підтверджую, підкреслюю*),
- проявлення влади (*призначаю, наполягаю, раджу, вимагаю*),
- обіцянки (*гарантую, обіцяю, пропоную руку і серце*),
- прохання і пропозиції (*молю, прошу*),
- соціальні мовленнєві дії (*дякую, поздоровляю, бажаю успіху, співчую, вітаю вас*),
- реакція на інше висловлення (*допускаю, погоджуюся, заперечую*).

Не завжди висловленню-дії відповідає певне перформативне дієслово. Наприклад, мовленнєва дія-погроза: *Ти ще за це поплатишся!* Погроза схожа на обіцянку і відрізняється від неї тільки наявністю в мовці злої волі. Але дієслово *погрожувати* на відміну від *обіцяти* не придатне до перформативного вживання. Не можна сказати: *Я загрожую тобі і цим пригрозити*. Перформативне висловлення не може бути щирим чи помилковим, воно може бути тільки щирим чи нещирим.

Ми назвали лише деякі експліцитні показники іллокутивної сили висловлення. У більшості робіт із прагматики вважається, що граматично детерміноване значення типу речення не завжди ідентично з тим, що має намір вкласти в нього мовець, що він хоче передати партнерові, тобто з іллокуцією речення. Так, питальне за формою речення: *Не могли б Ви закрити вікно?* служить для вираження спонукання-прохання, хоча для цього існують спеціальні спонукальні конструкції з наказовим способом.

Непрямі МА

Поведінка комунікантів у соціумі строго регламентована, тобто відповідає соціальним конвенціям (прийнятим у суспільстві правилам):

- реакція на твердження – підтвердження чи заперечення;
- питання - відповідь;

- спонукання - згода;
- свої правила для експресивів: Дякую ! - *Будь ласка!*
- крім того, природною реакцією на кожне з цих висловлень буде перепитування.

Непрямий мовленнєвий акт – мовленнєва дія, іллокутивна мета якої не знаходить прямого відображення в мовній структурі висловлення. Звертаючись з тією чи іншою причини (наприклад, із увічливості) до непрямого способу вираження мети, адресант розраховує не тільки на мовні знання співрозмовників, але й на їх немовні знання: знання принципів спілкування типу Грайсових максим кооперативного діалогу, знання умов успішності мовленнєвих актів і, нарешті, "енциклопедичні" знання (уявлення про світ, роль яких у процесі розуміння є, головним чином, об'єктом вивчення в дослідженнях зі штучного інтелекту). Так до чинників, що обумовлюють актуальний смисл висловлення (іллокутивна функція + пропозиційний зміст) додаються два важливих знання – про принципи спілкування і "енциклопедичні" знання. Дж. Серль створив свою **типологію непрямих мовленнєвих актів**:

1. Висловлення, що відносяться до здатності слухача виконати певну дію:
 - *Не могли б Ви передати сіль?*
 - *Чи є у Вас дріб'язок розміняти долар?*
2. Висловлення, що виражають побажання мовця, щоб слухач здійснив певну дію:
 - *Я сподіваюся, що ви це зробите.*
 - *Я хотів би, щоб ви пішли зараз.*
3. Висловлення, що належать до здійснення певної дії слухачем:
 - *Офіцери надалі будуть при краватках під час обіду.*
 - *Чи не збираєтеся Ви їсти вашу вівсяну кашу?*
4. Висловлення, що належать до бажання чи наміру слухача зробити певну дію:
 - *Чи не будете Ви так люб'язні не чинити такого шуму?*

- *Чи не занадто Вас обтяжить повернути мені гроші наступної середи?*

5. Висловлення щодо причин здійснення дії:

- *Вам би слід бути більш ввічливим з Вашою матір'ю.*

- *Вам краще зараз піти.*

6. Висловлення, в яких можуть сполучатися елементи, перераховані в пунктах 1-5:

Чи не можу я попросити вас зняти капелюха?

Я сподіваюся, Ви не заперечуватимете, якщо я попрошу Вас залишити нас наодинці?

Багато непрямих мовних актів знаходяться на шляху до конвенціоналізації (стандартизації мовних виражень у типових ситуаціях). Наприклад, фрази типу *Можна запропонувати Вам чашечку чаю?* частіше сприймаються як пропозиція, а не як питання чи прохання дозволу. Формально питальні речення *Чи немає у Вас сірників?*, *Чи не знаєте Ви, котра година?* є стандартними вираженнями прохання. В галузі непрямих мовленнєвих актів найбільш плідним є вивчення спонукальних іллокутивних актів. Оскільки в силу прийнятих вимог ввічливості в мовленнєвому спілкуванні нерідко буває недоречним використання прямих наказових речень типу *Вийдіть з кімнати!* чи експліцитних перформативних речень типу *Я наказую Вам вийти з кімнати!*, і тому ми шукаємо непрямі засоби для здійснення наших іллокутивних цілей.

Непрямі мовленнєві акти розглядаються представниками Київської прагматичної школи як результат прагматичної транспозиції, у результаті якої вихідна (базова) іллокуція витісняється похідною. Питання про повне чи неповне витіснення однієї з іллокуцій іншою не є однозначно вирішеним, однак безперечним є існування **поліілокутивних, чи синкретичних** МА, у яких співіснують дві ілокуції. Так, докір: *Міг би і допомогти!* у типовій мовленнєвій ситуації використовується, як правило, не тільки для вираження осуду (експресив), але і спонукання (директив).

Нерозпізнання останньої ілокуції неминуче спричинить таку реакцію:
Ти що, не чуєш мене?

Г.Г. Кларк і Т.Б. Карлсон звертають увагу на те, що не завжди мовленнєвий акт призначений тому, кому він адресований. Наприклад: Мати каже собаці: *"Рекс, сьогодні з тобою піде гуляти Сергій"* Безумовно, такий МА адресований не Рексу, а Сергію, хто, як побічний адресат МА, сприймає його як директив. Плануючи своє мовлення, мовець завжди будує "ескіз аудиторії". Одним мовленнєвим актом він може передати різні повідомлення різним слухачам. Так, коли вчителька в класі повідомляє: *"Діти, Даша Петрова буде зараз перевіряти чистоту ваших рук"*, то стосовно всього класу вона здійснює констатив, а стосовно Петрової – директив. Побічні МА часто здійснюються у масовій комунікації.

Складні МА

У науковій літературі розрізняють два класи МА як мовленнєвих одиниць: прості МА, в основу яких покладено сентенціальну форму та складні мовленнєві акти, в основу яких покладено певне сполучення сентенціальних форм (В. І. Карабан).

Складні МА (СМА) розуміють як не-мінімальну одиницю мовлення, сполучення простих МА, об'єднаних одним з трьох типів дискурсивних зв'язків та які характеризуються певною дискурсивною функцією. СМА задумується та виконується комунікантом як цілісна одиниця мовлення. Безпосередніми компонентами СМА є прості мовленнєвоактові функції та дискурсивний акт їх поєднання.

Кожна **актомовленнєва функція** в глобальному плані має своє конкретне завдання – служить спонуканню, повідомленню, питанню тощо.

За типом **дискурсивного зв'язку** серед СМА розрізняють комплексні, композитні та сполучені.

Композитними мовленнєвими актами (КзМА) називають різновид СМА, що є комунікативною єдністю – цілісною послідовністю мовленнєвих дій (МА-функцій), які утворюють інтегрований блок координативно організованих однорідних комунікативно-прагматичних типів висловлювання, поєднаних

спільною комунікативною інтенцією мовця. Наприклад: *Не буде за це прощення, одержить своє за законом;*.

Комплексні мовленнєві акти (КлМА) як різновид складних становлять цілісну комунікативну єдність – послідовність мовленнєвих дій (МА-функцій), які утворюють інтегрований блок ієрархічно організованих неоднорідних комунікативно-прагматичних типів висловлювання, поєднаних спільною комунікативною інтенцією. КлМА – це такі мовленнєві одиниці, які є двотактовими (двоіллокутивними) номінаціями – комбінаціями головного і допоміжного МА. Напр.: *Давай пограємося з ним. Він сирота.* Головним вважається той МА у складі комплексного, на який очікується вербальна або невербальна реакція адресата, а підпорядкований МА слугує для його обґрунтування. Усі ці мовленнєві акти належать до класу асертивів-констатацій.

Складені МА створюються лише на основі перлокутивного відношення, що встановлюється між компонентами СМА. Ознакою цього виду СМА вважається сполучення різних за своєю природою мовленнєвих одиниць: метамовленнєвих та мовленнєвих одиниць. Напр: *Меган, ти католичка?; Слухай, давай я заплачу за обід.* Здійснення перлокутивної мети першого компонента задає можливості здійснення другого компонента завдяки їх прагматичному зв'язку. Між компонентами складеного мовленнєвого акту спостерігається зв'язок сприяння.

Список використаної літератури

1. Carlson Lauri. Dialogue Games: An Approach to Discourse Analysis. Dordrecht etc., 1985.
2. Grice Herbert Paul. Meaning // Semantics: An Interdisciplinary Reader in Philosophy, Linguistics and Psychology / Ed. by Danny D. Steinberg and Leon A. Jakobovits. Cambridge, 1975.

Мовна ситуація в Україні: білінгвізм чи диглосія?

На межі XX–XXI ст. мовна ситуація в багатьох державах є доволі складною. Одномовних та мононаціональних країн немає, тому мовними та етнічними проблемами переймаються майже всі держави. Особливо актуально це для України, де протягом усіх періодів існування держави створювалися умови для мовної асиміляції українців.

Для всебічного опису мовної ситуації важливо визначити мови, якими спілкуються в країні, кількість носіїв цих мов, територіальне поширення, комунікативні можливості та сфери функціонування. Зрозуміло, що обсяг нашого дослідження не дозволяє розглянути мовну ситуацію в Україні докладно, тому зупинимося на осмисленні частини елементів, що формують її. А саме розглянемо взаємодію між мовами, що функціонують в Україні, передусім взаємодію між українською та російською мовами.

Мовна ситуація є об'єктом уваги мовознавців з огляду на мовну політику, яку провадить певна країна, а отже, є й однією з основних проблем сучасної соціолінгвістики. Серед важливих праць, у яких висвітлено загальне розуміння поняття мовної ситуації, виокремлюємо монографії та статті У. Вайнрайха, Дж. Фішмана, Ю. Шевельова та інших мовознавців.

Термін мовна ситуація в американській соціолінгвістиці означає сукупність даних про кількість мов, якими користуються в конкретній країні чи конкретному географічному ареалі, про стан і характер діалектів, про кількість носіїв кожної мовної формації та вартісне орієнтування носіїв щодо функціонування формацій у різних мовних суспільствах. Між мовними формаціями конкретного мовного суспільства завжди наростає напруження, зумовлене багатьма чинниками, в основі яких – передусім різний соціальний статус носіїв. Усе це й охоплюється поняттям мовна ситуація [Віденов 2000 : 195–196].

Із середини минулого століття робляться спроби зібрати й проаналізувати дані про мовні ситуації в слов'янських народів. Не

можна знівелювати факт, що саме існування таких держав, як СРСР та ЧСР зі складними мовними взаємодіями, які виникали в них, визначає посилений інтерес з боку славістів до проблем мовної ситуації. Так, ще в 60-х роках ХХ ст. чеський дослідник А. Єдлічка (1912–2000) намагався якнайповніше проаналізувати мовну ситуацію в Чехії. Інші вчені, розглядаючи мовні ситуації різних країн, здійснили класифікації мовних ситуацій та виявили їхні складові.

Мовна ситуація – це сукупність підсистем конкретної мови і/або систем двох або більше мов, які обслуговують суспільство в той чи інший період його розвитку і які пов'язані функціонально. Мовна ситуація в одномовному суспільстві – це сукупність підсистем його мови (територіальні діалекти, соціальні діалекти, літературна мова, стилі). У двомовному, у випадку України, чи багатомовному суспільстві мовна ситуація визначається сукупністю систем двох або більше мов, які використовують у державі і які при цьому можуть мати різні функціональні ранги. Вчені виділяють загальну типологію мовних ситуацій, що базується на двох основних положеннях:

- 1) функціональна навантаженість;
- 2) соціальний статус комунікантів.

Окрім того, мовні ситуації також можуть поділятися на:

- 1) екzogлосні (сукупність формацій з більш ніж однією мовою), саме такою є ситуація в сучасній Україні;
- 2) ендоглосні (сукупність формацій однієї мови) [Віденов 2000 : 199–203].

Відомий болгарський соціолінгвіст академік М. Віденов наголошує, що мовна ситуація не є статичним явищем, і її динаміка, як і в самих мовних формаціях, так і між ними, зумовлюється відмінностями та їхньою боротьбою за позиції в суспільстві [Віденов 2000 : 2002–203].

Додатковим фактором у мовній ситуації в Україні є так званий суржик. Він не є достатньо дослідженим явищем ані сам по собі, ані в ширшому порівняльному соціолінгвістичному контексті. Ми не змогли знайти прямі аналоги йому в закордонній соціолінгвістичній

літературі; хоча про саме ненормативне мовне явище – суржик – писали відомі українські мовознавці, з-поміж яких: Л. Масенко, О. Сербенська, Л. Ставицька, Р. Мацюк, О. Руда, В. Радчук, Г. Кознарський та інші.

Базуючись на теоретичних дослідженнях з соціолінгвістики, спробуємо розгорнути ідею суржику як наслідку диглосії, а не білінгвізму між російською та українською мовами і, крім того, спробуємо довести, що сучасна мовна ситуація в Україні засвідчує диглосію між суржиком та літературною унормованою українською мовою. Питання складне, оскільки в соціолінгвістиці немає єдиної думки щодо обсягу обох понять (білінгвізму й диглосії). Тому розглянемо найпоширеніші тлумачення цих понять і спробуємо спроектувати їх на мовну ситуацію в Україні.

Білінгвізм і білінгви (люди, які володіють двома й більше мовами) є об'єктом зацікавлення декількох наукових дисциплін – психології, лінгвістики, соціолінгвістики. У ситуації білінгвізму дві мови існують у межах одного колективу, і їх рівноправно використовують у різних комунікативних сферах залежно від соціальних потреб та інших параметрів комунікативного акту.

Однак один із наслідків колоніалізму – поширення двомовності, за якої одна з мов – це мова колонізатора, що є панівною (мова адміністрації, армії та ін.). Такими мовами найчастіше виступають англійська, іспанська, російська, португальська або французька. СРСР як політична формація протягом ХХ ст. створює найсприятливіші умови для потужного мовного контакту та впливу панівної російської мови на національні мови інших народів, що входять до складу політичного союзу.

О. Швейцер розмежовує поняття білінгвізму та диглосії, подаючи такі визначення: білінгвізм – дві мови, які співіснують паралельно, а диглосія – взаємодія двох різновидів однієї мови [Швейцер : 8–22].

Найпопулярнішою працею з теми взаємодії та контактів між мовами й діалектами є праця У. Вайнрайха "Мовні контакти", де

практику паралельного користування мовами науковець називає двомовністю, а осіб, які її здійснюють, двомовними [Вайнрайх].

Це визначення не уточнює рівня володіння мовами. Для чіткішого уявлення У. Вайнрайх і мовознавці, що підтримують ученого, наводять різні ознаки двомовності й відповідно подають різні класифікації білінгвізму.

Одна з ознак – послідовність засвоєння мов. Йдеться про індивідів, які вивчають дві або більше мов ще з дитинства в колі сім'ї. Залежно від послідовності засвоєння мови класифікують на першу мову, другу, третю та ін.

Друга ознака – спосіб засвоєння мови. За цією ознакою білінгвізм може бути природним (результат перебування індивіда в іншомовному середовищі, коли нова мова засвоюється через наслідування) та штучний (коли іноземна мова вивчається за допомогою підручників та навчальних посібників). До цієї категорії зараховуємо всіх, хто вивчає іноземну мову в рідному мовному середовищі, наприклад школярів, які вивчають іноземні мови в школі та ін.

Третя ознака – важливість актуальної комунікації для індивіда. Ця класифікація, запропонована В. Уайтлі, визначає необхідність та престижність мов, якими володіє й користується в повсякденному житті індивід. Тут мови поділяють на основну, або первинну, і допоміжну, або вторинну.

Четверта ознака – рівень володіння відповідними мовами. Традиційна лінгвістика розрізняє повний і частковий білінгвізм, тобто володіння двома мовами як рідними (повний білінгвізм) чи лише однією як рідною, при цьому друга мова зазнає фонетичної, граматичної та лексичної інтерференції, що є наслідком слабшого володіння (частковий білінгвізм) [Віденов 2000 : 209–211].

Залежно від способу використання мов індивідом, Р. Белл класифікує білінгвізм на змішаний і координований. За умови координованого білінгвізму дві мови існують незалежно одна від одної. На практиці це означає, що індивід володіє відповідними мовними системами на такому рівні, що мислить тією, яка

супроводжує мовний акт. За умови змішаного, або субординованого, білінгвізму індивід володіє однією мовою як першою, а іншою як другою (зазвичай на нижчому рівні). Саме цей вид білінгвізму є передумовою появи інтерференції [Віденов 2005 : 23–48].

Огляд наукових праць показує, що немає й чітко визначеної думки про термін диглосія. Уперше його використав В. Марсе в 1930 році, хоча спроби дефініції цього терміна починаються зі студій Ч.Фергюсона в 1959 році. Дефініція, викладена там, звучить так: "Диглосія – це відносно стабільна мовна ситуація, за якої на додаток до первинних діалектів однієї мови, що можуть містити одну стандартну мову чи декілька регіональних стандартів, існує ще один, відмінний від зазначеного, високо кодифікований (часто граматично складніший), обов'язковий варіант мови, широко представлений у писемній мові літератури попереднього періоду чи взятий з іншого мовного суспільства, який використовується зазвичай в офіційній сфері, а не в суспільстві для повсякденного побуту" [Віденов 2005 : 196].

В одній зі своїх праць 1967 року Дж. Фішман розвиває ідею розширеної диглосії. В основі цієї теорії закладена ідея, що форми двох генетично неспоріднених мов чи історично індивідуалізованих і віддалених мовних систем, використаних в одному суспільстві, також можна вважати феноменом диглосії, якщо між ними є різниця в аспекті престижу та влади. Учений уводить поняття висока мова й низька мова, пропонуючи чотирирангову підпорядкованість між ними:

1. Висока – це класична мова, а низька – простонародна. Дві мови генетично пов'язані.

2. Висока – це класична мова, а низька – простонародна. Дві мови генетично не пов'язані.

3. Висока мова – писемна або для офіційного стилю, а низька – простонародна. Дві мови пов'язані генетично.

4. Висока мова – писемна або для офіційного стилю, а низька – простонародна. Дві мови не пов'язані генетично [Fishman : 29–38].

Ідея диглосії у випадках використання генетично неспоріднених мов розширює поняття до такого рівня, що воно починає перетинатися з білінгвізмом. Згідно з Дж. Фішманом, основний компонент, який не допускає перетину цієї межі, – це протиставлення ознак висока – низька мова в диглосії, оскільки в білінгвізмі існує своєрідна симетрія: висока – висока або низька – низька.

Однак більшість соціолінгвістів дотримуються твердження, що ситуація стандарт – діалекти не може бути розглянута як диглосія. Вирішення цієї суперечки пропонує американський учений Х.Клосс, диференціюючи диглосію на внутрішню та зовнішню. Під терміном внутрішня диглосія вчений розуміє ситуацію, запропоновану Ч. Фергюсоном, а під терміном зовнішня – диглосію з неспорідненими мовами або з надто віддаленими спорідненими мовами, наприклад з окремими слов'янськими мовами [Kloss : 135–145].

Щодо сутності диглосії найбільш переконливою можна вважати позицію В. Стюарта, який доводить, що вирішальне значення має опозиція офіційність – неофіційність. На його думку, існує особливий тип функціональної залежності, а саме зв'язок між двома мовними формами, які, хоч і можуть бути схожими за низкою своїх ознак у структурному аспекті, недостатньо відрізняються за іншими ознаками, щоб представляти різні системи в лінгвістичному аспекті. Одна з цих форм зазвичай є автономною, доки інша є гетерогенною щодо першої, принаймні, на певному рівні, але дві використовуються як альтернатива одна одній, що схоже на альтернативність між офіційним і неофіційним стилем однієї мови чи діалекту [Віденов 2005 : 207–217].

Двомовність як явище існує на території сучасної України. А опозиція офіційність – неофіційність відома здавна, хоча значною мірою була поширена в середньовіччі. Розширений огляд цього явища в художній літературі, публіцистиці й науці починається з ХІХ ст. [Радевич-Винницький : 32–36]. Це пов'язано зі створенням і

утвердженням нової української літературної мови й самоусвідомленням українців як нації.

В Україні за часів існування СРСР вивчення національно-мовних взаємовідносин, і двомовності включно, відбувається в політичному контексті. Коли антиукраїнська мовна політика виявилася недостатньо ефективною та неприйнятною для українського суспільства, основним засобом вирішення мовних проблем стало використання можливостей уже поширеної в країні двомовності: з одного боку, використання етнічних мов історичного суспільства, а з другого – російської мови радянського народу.

Мовний контакт між російською та українською мовами в межах однієї країни існував уже понад три століття (1654–1990). Протягом цього часу все більше носіїв української мови переходили на російську. Особливо активним і політично цілеспрямованим цей процес стає за часів СРСР. Радянські мовознавці, реалізуючи політичні замовлення та вказівки влади, розглядали взаємодію російської та національної мови (мови країни в складі СРСР) як білінгвізм, підкреслюючи рівність національних слов'янських мов з російською. Сучасні ж українські соціолінгвісти мовну ситуацію, яка склалася на той час, називають парадоксальною, оскільки за Конституцією України державною мовою повинна була бути одна – українська, проте на практиці в країні вільно функціонувало дві – російська й українська, а в деяких регіонах – лише російська [Руда 2012 : 5]. На жаль, ця ситуація залишається актуальною і в сучасній Україні.

Якщо повернемося до минулого століття, побачимо, що білінгвізм, представлений національними мовами держав, що входять до складу СРСР, і російською мовою, є неоднорідним у віковому, територіальному й соціальному аспектах. Показовим є факт серйозного розходження результатів, яких досягає однакова мовна політика в Східній і Західній Україні. Тому проблема білінгвізму в Україні була й залишається багатоаспектною. Від рівнозначного володіння українською мовою та російською (з відповідним

твердження про престиж останньої в міжнародному спілкуванні) до слабшого володіння російською мовою чи дуже слабкого володіння рідною мовою за часів УРСР. Сучасні українці також мають різний рівень володіння українською й російською мовами. Критичний стан для цього білінгвізму настає тоді, коли носії мови переходять з рідної мови (національна мова відповідного етносу) на цільову мову (в аналізованому випадку російську).

Володіння літературними нормами російської та української мов – це безперечно білінгвізм, але українська й російська не були рівними на території Української РСР, так само, як не були рівними російська та білоруська мови в Білоруській РСР. Російська була мовою державної влади, армії, культурних закладів, художньої та наукової літератури і всього, що стосувалося "еліти" та високого стилю життя. Витіснення української та інших слов'янських мов з цих сфер обмежило їхні можливості й уповільнило їхній розвиток в історичному аспекті.

Отже, володіння літературними нормами російської та української мов – це білінгвізм, але суржик як явище – плід нерівності мов під час мовного контакту.

У працях відомих соціолінгвістів описано різні типи мовних взаємодій та результати таких взаємодій. Одні вчені досліджують контакти, які створюють креольські мови. Такі явища настільки поширені, що в лінгвістиці навіть виник термін креолізація. Інші вчені досліджують піджини. Що ж до української мовної ситуації, то вона надто відрізняється від широко досліджених мовних явищ і має свою специфіку.

Якщо спробуємо порівняти мовну ситуацію ХХ ст. в Україні з мовною ситуацією цього періоду в Болгарії, знайдемо низку істотних відмінностей щодо статусу мов, поширених в обох країнах. Якщо в Болгарії болгарська мова сприймається як нормальний код, яким можна спілкуватися в науковій, політичній, державній, правовій, релігійній, навчальній сферах і не провокувати реакції суспільства, то в Україні в цих високих сферах упродовж майже всього ХХ ст. українська мова була периферійною. Вона розглядалася

як така, що неспроможна задовольнити потреби укових праць, університетських лекцій тощо. У цій функції використовувалась російська мова як основний засіб вираження наукової думки, особливо у сфері природничих, математичних та інженерних наук. Лише після 1991 р. в Україні українська мова посіла місце єдиної офіційної державної мови й почала функціонувати більш широко, однак не в усіх регіонах України і не в усіх сферах. Саме тому на сьогодні російськомовність ще не подолана.

З огляду на історичну й культурну ситуації, у якій розвивалася й подекуди розвивається й зараз українська мова, стає зрозуміло, що її стан супроти російської мови був нерівний з перших десятиліть співіснування двох мов в одній державі. Переслідування, заборони, обмеження, під які підпадала українська мова в книговидавничій справі і в XIX ст., і в XX ст., надто звужували можливості її функціональної й стилістичної диференціації та збагачення. А для українців, які тоді жили в інших країнах, українська мова не була державною мовою, вона не вживалася у сферах державного діловодства, військах та релігійній сфері.

Це звичайно призводило до запізнілої кодифікації й відставання в розвитку української мови порівняно з російською. До того ж систематичне послаблення авторитету української мови офіційною владою в незалежній Україні призводить до відчуження від української мови та культури значної частини населення в державі, до небажання розмовляти українською, розвивати українську та україномовну культуру.

Такими є основні причини та чинники, що зумовлюють українсько-російську диглосію, наслідки якої спостерігаємо в сучасній Україні. Диглосне співвідношення двох мов є не лише в сенсі висока – низька, а, як бачимо, в ідеологічному контексті соціалістичного суспільства в сенсі престижна – непрестижна, прогресивна – застаріла, своя – чужа, ідеологічно правильна – ворожа, благонадійна – підозріла, інтернаціональна – національна, а в кінцевому результаті, як виявилось для більшості українців, безпечна – небезпечна для життя. (Зі статті Стефана Узунова)

Список використаної літератури

1. Вайнрайх У. Языковые контакты. – К. : Вища школа, 1979. – 264 с.
2. Виденов М. Диглосията (с оглед на българската езикова ситуация). – София: Акад. изд. "Проф. Марин Дринов", 2005. – 249 с.
3. Виденов М. Увод в социолінгвистиката. – София: Делфи, 2000. – 318 с.
4. Радевич-Винницький Я. Двомовність в Україні: теорія, історія, мововживання: Монографія. – Київ–Дрогобич: Посвіт, 2011. – 592 с.
5. Кознарський Г. Нотатки на берегах макабресок // Критика. – 1998. – Ч. 5 (7). – С. 24–29.
6. Кузнецова Т. Суржик і мовлення // Урок української. – 2001. – № 6 (28). – С. 22–25.
7. Лизанчук В. Геноцид. Етноцид. Лінгвоцид української нації. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 256 с.
8. Масенко Л. Суржик як соціолінгвістичний феномен // Дивослово. – 2002. – №3. – С 11–13.
9. Мацюк Р. Суржик для інтелігенції: довідник з історії найновішого поступу 1998–2004. – Львів: Сполом, 2004. – 290 с.
10. Радчук В. Суржик як недопереклад // Українська мова і література. – 2000. – № 11 (171). – С. 11–12.
11. Ризов Г. Проблеми на макросоціолінгвистиката. – София: Вид. Георги Победоносец, 1992. – 135 с.
12. Руда О. Мовне питання як об'єкт маніпулятивних стратегій у сучасному українському політичному дискурсі. – Київ: Інститут української мови НАН України, 2012. – 231 с.
13. Руда О. Г. Суржик, або напівмовність // Українська мова та література. – 2000. – № 41(201). – С. 8–10.
14. Сербенська О. Антисуржик. – Львів: Світ, 1994. – 152 с.
15. Ставицька Л. Кровозмісне дитя двомовності // Критика. – 2001. – № 10. – С. 20–24.
16. Труб В. М. Явище суржику як форма просторіччя в ситуації двомовності // Мовознавство. – 2000. – № 1. – С. 46–58.
17. Fishman J. A. Bilingualism with and without diglossia; diglossia with and without bilingualism // Journal of Social Issues. – 1967. – Issue 2. – P. 29–38.
18. Fishman J. A. Prefatory notes // Nlde H. Languages in Contact and in Conflict. – Wiesbaden. Steiner, 1980. – P. 364–390.
19. Sheveliov G. Y. Zum Problem des ukrainischen Anteils an der Bildung der russischen Schriftsprache Ende des 18 Jauhrhunderts // Wiener slavistisches Jahrbuch 16. – 1970. – P. 5–34.

Мовна гра як засіб комунікативного впливу на читача (на матеріалі ЗМІ)

Поєднання експресії і стандарту є основною ознакою газетної мови, що забезпечує надійне донесення до читача змістово-інформаційної сутності з її буденністю, діловитістю, однозначністю, інтелектуальною точністю одночасно з її винятковістю, емоційністю і навіть сенсаційністю. З цією метою часто застосовують мовну гру, яка передбачає такий компонент, як естетизм (задоволення від неочікуваного, незвичного), за допомогою чого подана в тексті інформація «оживає», набуває нового (часто іронічно-саркастичного) значення. Мета статті – розкрити застосування мовної гри як засобу перетворення інформації по лінії «об’єктивність – маніпулятивність». Ставимо за завдання систематизувати підходи вивчення мовної гри та описати способи введення мовної гри в макроструктуру газетного тексту. Джерельною базою для аналізу послужили публікації ЗМІ (див. список джерел).

Підходи до вивчення мовної гри в лінгвістиці. Мовну гру традиційно розглядають у лінгвістичному, культурологічному, комунікативному та семіотичному аспектах. Багатоаспектність підходів до вивчення цього явища зумовлена особливим впливом комунікативних технологій з їх багатим арсеналом вербально-зображальних засобів на споживача інформації. ЗМІ утворюють нині глобальне комунікативне середовище, що функціонує й розвивається за своїми законами, має специфічні механізми впливу на суспільну думку, соціальні інститути й культуру. Саме в газетному дискурсі мовна гра використовується як один із засобів масового комунікативного впливу.

Терміном «мовна гра» позначають «ті явища, коли мовець «грає» з формою мовлення, коли вільне ставлення до форми мовлення співвідноситься з естетичним завданням. ...Це може бути і невинний жарт, і вдала іронія, і каламбур, і різні види тропів (порівняння, метафора, перифраза тощо)».

У лінгвістиці зміст мовної гри зазвичай співвідноситься не з прагматикою мовних одиниць, а з їх структурною і стилістичною функціями. Сучасні дослідження мовної гри спрямовані переважно на вияв її структурних і стилістичних особливостей у різних функціональних контекстах, зокрема і в ЗМІ.

Широке використання мовної гри в текстах мас-медіа стало яскравою прикметою сучасного інформаційного простору, де мовна гра виявляє увесь спектр своїх стилістичних можливостей. За допомогою мовної гри інформація, подана в газетних текстах, набуває неочікуваного звучання, а іноді й іронічно-саркастичного змісту.

Спостерігаючи за маніпулюваннями словом, насамперед його звуковою формою в царині сучасного жаргоновживання, «відзначаємо, що ігровий момент маніфестується на матеріалі української мови, навіть у дискурсі російськомовної особистості. Лексичні глибини української мови, її семантичні та звукові константи спливають у полі свідомості етнічного українця, який використовує сленг» [1: 324].

Засоби введення мовної гри в макроструктуру газетного тексту. Фонетично-графічні способи введення мовної гри:

– заміна (пропуск, перестановка, додавання) букв, від чого слово не тільки змінює своє значення, але й набуває експресивного забарвлення, наприклад, приватизація – прихвятизація: Так, дедалі більше проявляються негативні наслідки здійснюваної політики прихвятизації промислових підприємств (ГУ, 10.04.03, с. 6); У листі просять Прем'єра вжити заходів, аби перешкодити кримінальній «прихвятизації» майна і корпоративних прав держави (УМ, 7.07.05, с. 8); Невгрипуций президент. Ані очікувана у Монголії небувала посуха, ані люта суміш грипу й пневмонії, яка вибухнула у Гонконгу, не спинили візиту туди президента Леоніда Кучми (УС, 10–16.04.03, с. 6): асоціація до слова невмирущий;

– застосування аббревіатур, ініціальних букв, прізвища або його частини як кореневої морфеми для новотвору: ПроСРНАли (заголовок) До речі, про Срну, який взяв і обі..., даруйте, обламався,

спочатку не забивши, а потім створивши пенальті. Навіщо цей емоційний хорват на прізвисько «За дурною головою і ногам нема спокою» взявся виконувати 11-метровий вирок, коли поруч бразильців було до біса? (АГ, 16.03.05, с. 18): де Срна – прізвище футболіста-легіонера; А за рік до того нинішній «ПРОТЕвник» (Джагіров – ведучий телепередачі «Проте») зазначив, що «Ющенко зараз немовби включили до загальної гри», і вів далі: «Пахани втікають – тільки не з зони, а від зони» (УМ, 19.03.04, с. 3) ЄПнути по-львівськи. Попри те, що емоцій було більше, ніж здорового глузду, львівська антиЄПівщина вкотре засвідчила (особливо для Росії): будь-які кроки Кучми уважно відслідковуються в Галичині (АГ, 02.10.03, с. 3): ЄП – єдина економічна політика; Хто розПЛЮЩить кризу (БЦ, 17–23 05.07, с. 5); від прізвища політика – І. Плюща.

Лексико-семантичні способи введення мовної гри:

– перефразування: за основу береться відоме гасло, фраза, прислів'я, приказка і трансформується відповідно до ситуації: Хай живе «стукач». Дехто, «здавши» у такий спосіб сусіда, отримав від енергетиків та газопостачальників кругленьку суму (АГ, 10.03.04, с. 6); «Мерс» на бочку. «Мерседес», швидше за все, «пасли» і, вибравши зручний час та місце, «організували» прокол шини. А далі – справа техніки... (АГ, 22.10.03, с. 32); Гримить! Благодатна «Пора» наступає... (УМ, 25.03.05, с. 5); гра на прямому значенні слова пора і назви політичної партії; Ректора – на мило (АГ, 08.11.04, с. 6): пор. «Суддю – на мило»;

– гра зі сполучуваністю: порушення сполучуваності слів, що є лексичною помилкою, однак у контексті набуває особливого іронічного відтінку. Опорний елемент гри зі сполучуваністю слів – слова, які позначають явища і поняття інших соціальних сфер, а потрапляючи в «чужий» для них контекст, надають висловленню експресивного значення, загострюють увагу одержувача інформації на актуальних проблемах сьогодення: Конституцію «закачали» у мобільні телефони (ВЗ, 29.05.03, с. 3): пор.: закачати мелодію в мобільний телефон. А тіточки вас радо зустрічають на вокзалі і

пропонують кімнату з видом на море за 100 зелененьких (не дерев'яних!) за день (АГ, 14.06.04, с. 19);

– одночасна актуалізація первинного значення слова і жаргонного: Звернення Ситникова до обласної прокуратури позитивних результатів не дали. На том ситниковської справи сів жирний глухар... (Моя газета+, 29.08.02, с. 3): глухар – великий птах із родини тетеревових; глухий тетерев, міл. жарг. Нерозкритий злочин;

– використання перших двох літер вище уживаних власних імен: Черномирдін назвав некоректними висловлювання американського посла Хербста, що формування Єдиного економічного простору не слугуватиме інтересам України. Така от «любов» у послів: відмахуватися одне від одного як від надокучливих мух. Цікаво, якою газетою відмахувався товариш Че від містера Хе (АГ, 02.10.03, с. 3);

– лексичне розширення жаргонного фразеологізму: Як правило, чоловіки, які опинилися у неоднозначній ситуації, в міліцію не заявляють. Це й дозволяє шахраям вдало «рубати капусту» на «амурному» фронті (ПіК, 12.05.04, с. 32).

Як різновид мовної гри розглядають іронію, яка належить до ефективних прийомів прихованої оцінки, поглядів, установок. «При цьому задіяний відомий психологічний механізм емоційного посилення раціонального змісту, коли наголошуються певні фрагменти інформації, важливі для автора повідомлення. Тим самим мовна гра виступає як дієвий засіб формування суспільної думки щодо важливих проблем політики і суспільного життя» [5: 141–142]. Наприклад: Пан Лукашук, заткнув за пояс экс-першого віце-прем'єр-міністра України А. Голубченка. Між іншим, блок «За єдину Україну», у команді якого грав «голубчик», порушив конвенцію: за попередньою домовленістю, «заєдисти» поступалися 188-м хмельницьким виборчим округом есдекам. Власне, тут два центри: а) бізнесова озимина, що зійшла під опікою Михайла Костянтиновича, і б) конкуренти озимих, що мріють їх викосити. У пошуках кандидатур «аки» можуть попрацювати союзниками пана

Віннікова, «беки» кинуться шукати альтернативу (Моя газета+, 29.08.03, с. 4).

Морфологічний спосіб введення мовної гри. В українському жаргонізованому мовленні наявні моделі зі зменшено-пестливими суфіксами. У спонтанній розмовній комунікації до жаргонної основи одиниць різних тематичних сфер додаються демінутивні суфікси, що вносять у різнотипні тематичні сфери жаргонного спілкування ореол м'якого національного гумору або іронії: наркоманія – косячок, мачок, коліщатко; алкогольні напої – винчик, пивасик; транспортні засоби – бенцик (німецький автомобіль «Мерседес-Бенц»); грошові одиниці – тарасик (100 гривень), мазепик (10 гривень): Якщо ти з тих, хто полюбляє лікуватися таблетками, то закинься аспірином і запий його кавою – тоді ліки подіють швидше. Але є такі люди, які панічно бояться з'їсти зайве коліщатко (Моя газета+, 29.08.02, с. 3); Аусвайс для Бенцика (АГ, 16.02.05, с. 15); ЖЕК потяг у суд громадянина Х., наміряючись покарати його «Тарасиками», помноженими на «мазепики» (Моя газета+, 29.08.02, с. 3).

«Гіпертрофія демінутивності в українській мові взагалі і в жаргонізованих стилях спілкування зокрема зумовлює той факт, що з лексичного складу національної мови беруться демінутиви і збагачуються жаргонними соціосемами. Порівняно недавно в жаргонізованому публіцистичному дискурсі закріпилося слово хатинка, зменшувально-пестливий суфікс якого став джерелом іронічної конотації – «дорогий престижний будинок»: ...кolorитна... постать донецького підприємця Кубова, який щовечора зазирає в чарку, гамуючи страх зробитися мішенню для кілера, а по «хатинці» якого треба ходити лишень з мобілкою, бо щоразу наражаєшся на ризик заблукати (Kr, 2001, № 21, с. 5); У Криму не забули про скандал річної давності з показом по телебаченню тоді ще спорудженого палацу з коментарями фахівців – скільки ця «хатинка» може коштувати (ПіК, 2002, № 9) [1, с. 326].

Широко використовуються прийоми мовної гри в газетних заголовках, де можливе пародійне перенесення відомих слів і

висловів у нову стилістичну площину – як правило, жаргонну: Репортаж із «дурдому» (так називають відділення ДАІ, яке реєструє автомобілі) (АГ, 13.04.05, с. 5); Гривню укріпити – долар – «опустити» (КВ, 21–27.12.07, с. 2); Шапкозакидацький облом. (Українська команда з гандболу прогала з великим рахунком в Норвегії) (УМ, 19.06.07, с. 14); Менти в кабінеті грали в гестапо (проводили дізнання, застосовуючи тортури) (АГ, 22.10.03, с. 29); Пішаки у мери не проходять (Моя газета+, 29.08.02, с. 1); Екстрім-таксі – «під мухою» (АГ, 28.01.04, с. 6).

Структурні модифікації мовної гри:

Лексична субституція – заміна компонента (значення при цьому залишається незмінним, але набуває додаткової експресивності): Серпом по рейтингу (АГ, 22.10.03, с. 3); усічення: Знову вибори, і знову – локшину на вуха (Моя газета+, 16.05.07, с.2): пор.: вішати локшину на вуха.

Атрибутом мовної гри адресата-адресанта є цитатія або квазіцитатія та алюзійне цитування, коли відомі висловлення набувають іронічного звучання. Завдяки алюзійному цитуванню відбувається актуалізація попереднього асоціативного та аперцепційного досвіду адресата, адресант створює натяк на щось широко відоме (цитування, схожа ситуація, асоціація...). «Гра» з цитатами – улюблений виражальний засіб сучасної публіцистики, коли зниження відіграє ключову роль: Доки банкір вийде, хтось «лимони» виїсть? (ПіК, 2004, № 24, с. 32) про мільйони активу банку «Наш банк» та штучне банкрутство банку «Слов'янський». Пор.: Доки сонце зійде, роса очі виїсть.

Активне введення мовної гри в газетні дискурси свідчить про її значні прагматичні можливості, використання яких дозволяє конкретним мас-медіа зберігати і посилювати свою конкурентоспроможність. Подача інформації за допомогою мовної гри сприяє оптимізації інформаційного впливу на того, хто її одержує. В ієрархії функцій мовної гри в дискусійному просторі ЗМІ головна роль належить функції впливу, якій підпорядкована естетична функція, і як похідна від цих функцій, що охоплює оцінний

характер інформації та стилістичну манеру її подачі, виникає світоглядна функція.

Підсумуємо. У функціональному сенсі ігрова форма подачі інформації спрямована на оптимізацію комунікативного впливу на реципієнта. Мовна гра психологічно полегшує сприйняття інформаційного матеріалу й одночасно привертає довіру читача до думки співрозмовника-медіатора. Тим часом застосування ігрових прийомів із використанням жаргонної лексики розширює можливості перетворення інформації в діапазоні «об’єктивність – маніпулятивність», чим і зумовлене активне використання мовної гри в дискурсі сучасних ЗМІ (Зі статті Наталії Третяк).

Список використаної літератури

1. Ставицька Л. О. Арго, жаргон, сленг: соціальна диференціація української мови / Л. О. Ставицька. – К. : Критика, 2005. – 462 с.

Список публіцистичних джерел

1. Аргумент, газета, Львів [АГ]
2. Без цензури, газета [БЦ]
3. Голос України, газета [ГУ]
4. Київські відомості, газета [КВ]
5. Книжник-review, газета [Kr]
6. Моя газета+ (Хмельницький), газета
7. Політика і культура, журнал [ПіК]
8. Україна молода, газета [УМ]
9. Українське слово, газета [УС]

Мовні особливості української блогосфери

Кінець XX – початок XXI ст. започаткував новий період у розвитку людства, у якому комунікація, не обмежена часом і простором, сприяє взаємопроникненню культур, одночасно створюючи нові можливості для самоідентифікації особистості. Основними рисами нового комунікативного простору стало розширення сфери спілкування, скорочення часу міжособистісного контакту за рахунок збільшення часу на «спілкування» із засобами масової комунікації, зокрема Інтернетом. Саме Інтернет став тим середовищем, де зароджуються нові форми обміну інформацією, зокрема блог. Ця нова система комунікації у віртуальному просторі засвідчила свою стрімку динаміку зростання, беззаперечну зручність використання, масовість вияву. Величезний функційний і семантичний потенціал блогів є однією із причин зацікавленості у вивченні їхньої мови.

На сучасному етапі розвитку лінгвістики тема інтернет-комунікації серед пріоритетних. Дослідники на перший план висувають питання щодо форм та засобів спілкування в Мережі, і блог посідає тут не останнє місце, він став предметом багатьох наукових пошуків лінгвістів. Попри багатоаспектність проблематики, пов'язаної з вивченням інтернет-комунікації, на сьогодні недостатньо дослідженим залишається ортологічний складник характеристики українськомовного блогу. Саме в аналізі мови української блогосфери в цьому аспекті полягає, на нашу думку, актуальність нашого дослідження. Предметом розгляду в статті стали випадки порушення мовної норми та варваризми в текстах блогів. Оцінка явищ, що характеризують сьогоденне спілкування в блогах, в аспекті культури мови становить завдання нашого дослідження.

Фактичний матеріал дібрано з текстових ресурсів блогів, розміщених на блог-платформах (LiveJournal, I.ua та ін.), сайтах публіцистичних видань та незалежних блогах.

Визначаємо блог як новий різновид комунікації, що займає свою нішу в системі сучасної інтернет-комунікації. Жанрово-стильовим рисам цього різновиду мови, незважаючи на походження з епістолярного жанру, за сучасною функційно-стилістичною класифікацією стилів та жанрів, властива низка диференційних ознак, які тісно пов'язані із природою Інтернету.

Сучасні засоби комунікації можна вважати феноменом у житті людства, оскільки вони мають змогу впливати на мову як систему. Зокрема, завдяки Інтернету формується стиль комунікації, який поєднує в собі усну й писемну мови, відповідно в сучасній мові з'явилося таке поняття, як спонтанність писемної мови. Сьогодні писемна мова стає повноцінною формою усної мови, водночас збагачуючись елементами усної мови й набуваючи її специфічних рис, серед яких – насичення мови обценними формами, вульгаризмами, інвективами тощо. Зазначені процеси закономірні, адже усна мова більше насичена такою лексикою, а оскільки писемна мова перебирає на себе функції усної, то й писемний варіант мови «отримує» таку лексику.

Частотність використання обценних лексем у мові сучасних блогерів надзвичайно висока. Імовірно, використання таких одиниць підпорядковане законам соціальної, гендерної диференціації, проте таку закономірність виявити на перший погляд надзвичайно складно, оскільки обценну лексику використовують у своїх блогах люди різного соціального статусу, гендерних особливостей тощо. Така диференціація потребує окремого дослідження. Варто зауважити, що обценну лексику практично не використовують блогери, веб-сторінки яких належать засобам масової інформації, компаніям, органам державної влади та управління, оскільки політика певної організації передбачає наявність на сторінках цієї організації високого культурного рівня. Це стосується тексту у власне блогові періодичного видання чи сайту корпорації, проте в коментарях на деяких сайтах можуть траплятися тексти з обценною лексикою. Загалом же помічено, що обценна лексика частотніше виявляється в коментарях, ніж у власне блогові.

Виразною рисою української мови, якою користуються в Інтернеті, є відхилення від норм літературної мови. Ця особливість мови в Мережі, що властива для всіх мов світу, наявна в усіх стилях і жанрах сучасної української мови, що функціонують в Інтернеті. Як зазначає відомий український лінгвіст О. Тараненко, сьогодні в українській мові загалом помітна виразна тенденція до зниження рівня літературної мови – її орозмовлення, нехтування мовними нормами тощо [2, с. 33–35]. Велика кількість різних помилок у текстах – ознака сьогоденної інтернет-комунікації загалом і блогосфери зокрема.

В українській блогосфері виразно помітні дві тенденції щодо порушення мовної норми. Перша тенденція пов'язана з несвідомим порушенням норми, а друга – з умисним порушенням. Кожна з тенденцій має свої особливості. Якщо несвідоме порушення норми – це ознака неграмотності, то причини умисного порушення – створення певного стилістичного ефекту тощо.

Оскільки причиною порушення мовної норми є її незнання мовцем, говорити про певний стилістичний ефект тексту, в якому трапляються такі одиниці, ми не можемо. Утім, з огляду на те, що така риса є визначальною для мови української блогосфери, постає потреба її продемонструвати й класифікувати.

Нехтування літературною нормою фіксуємо на всіх мовних рівнях:

а) порушення лексичної норми: Тільки запитань виникло ще більше чим відповідей, чому молодий хлопець не грязний не зарослий порпається в мусорі (21) (помилки у слововживанні: замість українських лексем вжито росіянізми, правильно – ніж, брудний, сміття);

б) порушення фразеологічної норми: Одразу кидається в очі... незавершеність (20) (правильно – впадати в око); Патрулювання – невластива для Беркуту функція, їх почали підключати до патрулів відносно недавно, і швидше від нічого робити (30) (правильно – знічев'я); Відвідувачі матимуть можливість прийняти участь у

інтерактивних інсталяціях та зможуть відвідати типовий «генделик» (9) (відповідно до норми – взяти участь);

в) порушення морфологічної норми: Біль у скронях б'є, стає гостріша (29) (неправильне вживання форми роду; правильно – гострий біль); Спершу «косив» Рудьковський – після польоту до Парижу із Ніколаєнко (13) (у родовому відмінку однини назви міст мають закінчення -а (Парижа));

г) порушення словотвірної норми: затрачено мільйони (3) (порушення вживання префікса; правильно – витрачено); на металургічному комбінаті (3) (неправильний суфікс у слові металургійний);

д) порушення синтаксичної норми: Я підійшов та й передаю прохання. А він: не по адресу звернувся, шукай Оглупського (7) (неправильне дієслівне керування, правильно – за адресою); Здійснюючи будь яку реформу, перед політиками постає питання... (6) (неправильна будова речення з дієприслівниковим зворотом);

е) порушення пунктуаційної норми: І – ніколи не забувайте, чому Ви тут (4) (невиправдане використання розділового знака; тире після слова і – зайве);

є) порушення орфографічної норми: Нажаль, в нас немає ПРО (31) (порушення правила написання слів окремо; правильно – на жаль); Там же я нарешті міг позвонити коханій, за якою вже страшенно скучив (11) (ненормативна заміна африкати дз на з; правильно – подзвонити);

ж) порушення стилістичної норми: куратори намагаються довести, що мистецтво не дорівнює грошам, що воно може існувати поза їхньою територією (28) (текст оголошення містить низку помилок, зокрема, замість правильного мистецтво – це більше, ніж гроші вжито ненормативну конструкцію); останнім часом нардепи проявляють непомірну активність у напрямку різних розслідувань (28) (у реченні невиправдано вжито мовні штампи).

До несвідомого порушення норми варто також віднести й технічні огріхи – помилки-описки через неправильне використання клавіш комп'ютерної клавіатури. Ідентифікувати ці огріхи можна,

знаючи порядок розташування літер на клавіатурі, адже найпоширеніші з них – це натискання сусідніх клавіш: якщо то і дійсно зуб, а не скам'яніла частина наприклад чогось кальмара, то всеодно він належав морській тварюці (26); Що вони кажуть, коли їм жорікнути у порушені прав нормальної людини, яка ТЕЖ має право не брати нігера на роботу? (25). Крім того, сюди ж зараховуємо пропуск літер (з точністю до 90% визначаю – укрїнець чи росіянин говорить англійською (26)); несвідоме злиття кількох слів в одне (принесена з півдня старослов'янськамована стінах і в грамотах (29) тощо.

Значна кількість помилок та мовних огріхів свідчить про нехтування блогерами норм літературної мови. Виправдати порушення мовних норм можна лише в тому випадку, якщо воно спрямоване на створення стилістичного ефекту.

Виразною рисою українськомовного блогу як комунікативного жанру є численні запозичення з інших мов. Безперечно, це явище пов'язане із глобалізаційними процесами, які відкрили доступ до будь-яких інформаційних ресурсів, відповідно сучасний світ почав отримувати значно більше інформації, зокрема й тієї, яка приходить з-за меж окремого соціального середовища. Ці процеси позначилися на багатьох сферах життєдіяльності людини, зокрема й на мові. Найвиразнішою рисою, яка характеризує взаємозв'язки української мови з іншими мовами світу, є наявність у ній запозичень. Велика кількість запозичень у мові свідчить про широкі контакти мовців з іншомовним середовищем. І як зазначає відомий український науковець О. Стишов, найбільша кількість запозичень з'являється в тих дискурсах, які найвідкритішою для комунікації з іншомовним середовищем [1, с. 53]. Неважко здогадатися, що саме інтернет-комунікація є найбільш відкритою мовною системою для запозичень, і тут помічено найбільшу кількість нових іншомовних слів. Ця риса властива й текстам блогосфери.

В українській блогосфері вирізняють три категорії запозичень у текстовій частині блогів.

Запозичення в транслітерованій формі. Ці запозичення потрапили в українську мову через транслітерацію іншомовної форми із пристосуванням до законів української мови. Таких прикладів у мові сучасних блогів значно більше порівняно з перекладеними українською мовою лексемами. Аналізовану ситуацію можна пояснити входженням до українського соціуму нових явищ, аналоги яких нам невідомі, відповідно нове явище номінується новою лексемою, для якої звичним способом появи є транслітерація. Серед таких запозичень найбільше помічено слів за походженням з англійської мови: Вирішив час від часу закидувати новини бізнесу, яким займаюсь давно і серйозно. Тобто про концепт-стор ShoeShoe (1); Іноді, взагалі складається враження, що всі ці передачі, сюжети і т.п. – ні що інше, як банальний троллінг – основне завдання поставити все з ніг на голову... (16).

Зрідка в мові блогів трапляються одиниці, які заступають уже відомі в українській мові поняття: Перші дні, мене чуть пару раз не хватив атак серця при переході дороги (20).

У наведеному прикладі використано замість відомого в українській мові терміна серцевий напад (інфаркт) дослівно перекладене англomовне словосполучення heart attack ('те саме'). Така ситуація нечастотна в блогосфері, проте вона – виразний показник потенційної багатомовності користувачів, що є однією із причин появи великої кількості запозичень у мові блогів.

Запозичення в неперекладеній формі. Таких прикладів у сучасній блогосфері надзвичайно багато, навіть у сучасній мовній практиці поза межами блогосфери вони також трапляються регулярно. Цю ситуацію пояснюємо тим, що представити іншомовне слово в українській мові можна ще простіше, ніж, наприклад, через семантичний переклад чи транслітерацію, – передати назву мовою оригіналу. Запозичення в неперекладеній формі трапляються й у публіцистиці, у наукових текстах, власне, у будь-якому стильовому різновиді української мови. Велика кількість різних запозичень, поданих у мові-оригіналі (які можна трактувати як варваризми), не обмежуються лише якоюсь однією мовою:

- англійські варваризми: Друзі, приходьте сьогодні на дев'яту в «Козу», ми з Сонічаусом заграємо трошки естонських музик у стилі ambient dub / reggae / dubstep => (2) (з англ. амбієнт даб, регі, дабстеп – музичні напрями);
- російські варваризми: на місці чернівчан я б виходила на вулиці і ликовала (18) (з рос. радуватися);
- польські варваризми: ...вони [поляки – авт.] своє слово закріплювали ділом... знищуючи мову та насаджуючи свій język і культуру вогнем й мечем... (23) (із польськ. мова);
- німецькі варваризми: Все це [політ – авт.] звісно fantastisch) (19) (з нім. фантастично);
- французькі варваризми: в моїй трійці conte de l'incroyable amour і кафе – я чую в цьому суфія і знавця літератури (32) (із фр. неймовірні історії про кохання);
- угорські варваризми: Існують такі варіації темпу: csárdás, sűrű csárdás и szökős csárdás (14) (з угор. чардаш, дрібний чардаш, утікаючий чардаш);
- італійські варваризми: все думав, що ж приготувати на обід собі... вирішив зазіхнути на Risotto rosso-asparagi-frutti di mare у власній інтерпретації (17) (з італ. рис із червоною спаржею та морепродуктами).

До наведеного переліку варто додати і слова-власні назви у формі варваризмів, якими часто послуговуються користувачі блогів: Брав участь у записі про Україну для лондонської редакції каналу Sky News, який позиціонується як Islam Channel (10); відкритий міжнародний конкурс на посаду директора Сінематеки... за його результатами на посаду призначено пана José Manuel Costa (5). Така специфіка вживання іншомовних запозичень надзвичайно продуктивна в українській блогосфері та є її визначальною рисою.

Варто акцентувати увагу й на такому явищі, як написання іншомовною графікою назв, давно усталених в українській мові, серед яких, зокрема, назви населених пунктів, регіонів, держав тощо: New York; North Dakota. Напр.: група з творчих та талановитих

людей, родом з Weimar, Deutschland, заснована в 2007 р. (8). Причини такого явища, імовірно, можна пояснити особливою стилістичною метою, яку намагаються реалізувати автори таких дописів. Припускаємо й високу активність цього явища через специфіку комп'ютерного набору таких текстів, які копіюють з мови-оригіналу і вставляють в український текст. Не варто також відкидати й такий чинник, як мовна мода.

Особливим різновидом розглядуваних запозичень є лексеми, що не становлять собою адекватний переклад з іншої мови і не відповідають графіці мови-основи, наприклад: Списувати в другому класі? о_О Як же вони, бідаки, до 11 довчатся? (12). Наведений приклад – це запозичення вигуку з англійської мови *uh-oh*, відповідник українських вигуків *овва!*, *оце так!*, транслітероване українською графікою з додатковим символом (нижня лінія підкреслення для об'єднання в одне смислове ціле) та літерами різного регістру для позначення акцентуації.

Отже, як засвідчив наш аналіз, виразними рисами сучасної української блогосфери є численні випадки свідомого чи несвідомого порушення норм на всіх мовних рівнях, а також наявність великої кількості варваризмів у мові блогів. Характерно, що перелік цих варваризмів не обмежено запозиченнями з якихось певних мов, адже кожен користувач Інтернету, маючи доступ до практично будь-якого іншомовного тексту, а також спеціальні інструменти для перекладу іншомовних назв (наприклад, системи онлайн-перекладу), може використовувати таку лексику в будь-якому контексті. Природно, що в мові блогів як одному з найдинамічніших сучасних дискурсів таких одиниць багато. Це дає підстави визначити наявність запозичень як одну з диференційних ознак мови української блогосфери, серед яких особливе місце за кількістю та походженням посідають варваризми.

Перспективи дослідження мови української блогосфери вбачаємо в подальшому аналізові лексико-стилістичних особливостей цього жанру в структурі засобів масової комунікації, у вияві динамічних процесів у словотворі, що простежуються в україномовних блогах. (Зі статті Зайцевої С. В., Левун Н. В.)

Бібліографічні посилання

1. Стишов О. Нові лексичні запозичення в мові засобів масової інформації / О. Стишов // Культура слова. – 1998. – Вип. 51. – С. 53–60.
2. Тараненко О. О. Колоквіалізація, субстандартизація та вульгаризація як характерні явища стилістики сучасної української мови (з кінця 1980-х рр.) / О. О. Тараненко // Мовознавство. – 2002. – № 4–5. – С. 33–39.

Джерела фактичного матеріалу

1. Андрій Тимчишин-Валевський. «Tank – Free Invisible Porno». URL: <http://mcstrick.livejournal.com>
2. Башта пропаганди. Алоха. URL: <http://friki.livejournal.com/?skip=20>
3. Богдан. [Коментар]. URL: <http://ruda-pani.livejournal.com/547282.html?thread=1511122&>
4. Гастон. Виходячи на акцію протесту, пам'ятайте (старе, майже як світ): URL: <http://gas-ton.livejournal.com>
5. Іван Козленко. Відкритий лист до міністра культури України Є. Нищука. URL: http://blogs.lb.ua/ivan_kozlenko/259996_vidkritiy_list_ministra_kulturi.html
6. Логвиненко. Вверхній пост. URL: <http://logvynenko.livejournal.com>
7. Любомир Франків. Притон-2 (розділ 5). URL: <http://frankiv-l.livejournal.com/5455.html>
8. Любця. стояти. слухати. закохуватись. URL: <http://morishka91.livejournal.com/5247.html>
9. Олекса Манн. Жлоб-арт. URL: <http://olexa-man.livejournal.com/?skip=20>
10. Олекса Шкатов. ФОТОСПОГАД. Нічний штурм Євромайдану. URL: <http://4ornobile.livejournal.com/399677.html>
11. Олексій Гарань. Про Україну і НАТО (на «Sky News» і ЕспресоTV). URL: <http://blogs.pravda.com.ua/authors/haran/5331fbfbe1f31>
12. Передвесняне, знову все скопом. Сумбурно. URL: <http://yusmal.livejournal.com>
13. Сергій Руденко. Хто найбільший інвалід? Микола Рудьковський чи Петро Мельник? URL: <http://rudenko-s.livejournal.com>
14. Флоренс. «Гей, ви, музиченьки, заграйте-но чардаш»... URL: <http://ua-bal.livejournal.com/124850.html>
15. Шкарпова О., Руденко В. Подайте на процвітання // Галицькі контракти. – № 21–22. – 17 травня 2010 р. – С. 25.
16. akkakknebekeize. URL: <http://ua-slingomamy.livejournal.com/6392527.html?thread=77895119&>
17. Alexander Maysheff. URL: <http://maysheff.livejournal.com/536708.html>

18. Blacky. URL: <http://gr-czernowitz.livejournal.com/2839113.html?thread=7746633>.
19. giant_vision. Від гвинта! URL: <http://giant-vision.livejournal.com/115073.html>.
20. grynjuk. Іран, транспортні питання. Як добратися до Ірану. Як пересуватись в середині країни. URL: <http://grynjuk.livejournal.com>.
21. hyllio23. У пошуках бомжа. URL: <http://hyllio23.livejournal.com/3105.html>.
22. illyabarkov. Суми. Ч. 1. URL: <http://illyabarkov.livejournal.com/22650.html>.
23. Jarosław Lazor. ...II Rzeczpospolita... URL: <http://yaroslav-lazor.livejournal.com/13393.html>.
24. madf. Подорож до NYC, дні 4-5. URL: <http://madf.livejournal.com/279765.html>.
25. Mamay_. [Коментар]. URL: <http://blog.i.ua/community/5099/1209129>.
26. Mamay_. Будуть грабувати. URL: <http://blog.i.ua/user/381783>.
27. molokoma. Май. 22nd, 2013. URL: <http://molokoma.livejournal.com/?skip=10>.
28. museums_kiev. Національний художній музей України. URL: <http://museums-kiev.livejournal.com/?skip=75>.
29. nimmerklug. Они там у себя, URL: <http://nimmerklug.livejournal.com/973619.html>
30. oleg_kv. [Коментар]. URL: <http://blog.i.ua/community/586/1038692>.
31. pollotenchegg. Ультра-релігійні поселення у США. URL: <http://pollotenchegg.livejournal.com/114213.html>.
32. Ryzh. Живу так, щоб депресія була у інших. URL: <http://ryzhervind.livejournal.com/208231.html>.
33. warm at times. URL: <http://trohy-snihu.livejournal.com/31878.html?thread=12934>.

Навчально-методичне видання

Савчук Руслана Любомирівна

Культура мови та типологія помилок у ЗМІ

Хрестоматія

для студентів IV курсу
спеціальності «Журналістика»

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76025